

COMUNIȘTI ALBAIULIENI PÂNĂ LA 23 AUGUST 1944. CAZUL UNUI ORAȘ DIN PROVINCIE*

Marius ROTAR**

Alba Iulia Communists up to 23 August 1944: The Case of a Town in the Provinces

Abstract. *This article follows the trace of the most important communists from Alba Iulia before 23 August 1944. First, it considers the three participants from Alba Iulia who attended the first congress of the Romanian Communist Party, organized in 1921 (Dumitru Ciumbrudean, Anton Banciu and Nicolae Cricoveanu). Then, based on the archival materials, it attempts to identify other Alba Iulian adherents to communism who did not engage in much visible political activity. The article concludes with the observation that the pre-23 August 1944 communists of Alba Iulia were more active compared to those from other Transylvanian cities where industry was more developed and the number of inhabitants was higher.*

Keywords: *Alba Iulia, communism, underground militants, Romanian communism historiography.*

Cuvinte-cheie: *Alba Iulia, comunism, ilegalisti, istoriografia comunismului românesc.*

Într-o anumită perioadă, după 1947, una dintre direcțiile asumate de către cercetarea istorică din România a fost analiza diverselor aspecte ale mișcării muncitorești, socialiste și comuniste, începând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Numeroase articole, studii, teze de doctorat, cărți, culegeri de documente, conferințe au apărut pe o asemenea tematică, acestea acoperind atât aspecte de istorie locală sau regională, cât și aspecte naționale. Era, în mod limpede, o clară influență ideologică, răspunzând spiritului vremii și noilor configurații politice din țara noastră. Astăzi, la mai mult de câteva decenii de la acele momente, întrebarea care se pune, față de toată acea situație, este cea privitoare la relevanța studiilor menționate.

Dincolo de interpretările exprimate, importanța acelor cercetări constă inclusiv în sporul informativ pe care îl aduc, în ceea ce privește semnalarea unor surse edite și inedite. Ele, astăzi, pot fi citite într-o cu totul altă cheie. Exemplul analizelor efectuate în ultimii ani asupra biografiei unor comuniști români interbelici certifică o asemenea afirmație¹. Astfel, acele cercetări au

---

* Mulțumesc prietenilor mei, Cristina Diac (Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului București), Ovidiu Ivancu (Universitatea din Vilnius, Lituania) și Marian Gheorghiu (București) pentru ajutorul acordat în vederea realizării acestui articol.

** Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, România; e-mail: mrotar2000@yahoo.com.

¹ Vezi, mai recent, de pildă, Diac 2014, p. 125, nota 1; Burcea 2016, p. 29, 40, 43-44, 132, 135.

încă relevanță, putând fi întrebuințate, la nivel informativ, în esență, și nu interpretativ.

Județul Alba nu a făcut excepție de la asemenea cercetări, însă ceea ce se remarcă, în cazul său, sunt prea puținele pagini alocate subiectului enunțat în comparație cu alte părți ale țării². În general, explicația acestui fapt este una obiectivă, care ține de dimensiunea județului înainte de Primul Război Mondial (comitat la acea vreme), dar și în perioada interbelică sau, altcumva spus, de dezvoltarea sa. Astfel, ponderea populației urbane, numărul mic al locuitorilor din orașe (Alba Iulia, de exemplu având 12282 locuitori, conform recensământului din 1930)³, proporția scăzută a muncitorilor pot fi tot atâtea elemente care explică o asemenea situație. De pildă, la 1930, circa 21,3% din populația județului se ocupa cu industria, iar restul (78,7%) cu agricultura⁴. În plus, relații criticabile, pe de o parte, și intermitente, pe de altă parte, ale celor trei albaulieni care au participat la Congresul de constituire a Partidului Comunist Român (PCR) din 1921, cu mișcarea comunistă poate constitui o altă explicație a situației enunțate.

Aderența față de stânga politică în județul Alba, în perioada interbelică a fost una scăzută⁵. De exemplu, rezultatul alegerilor din deceniul patru al secolului al XX-lea confirmă afirmația de mai sus. Astfel, Partidul Social-Democrat (PSD) a pierdut treptat din capitalul său electoral.

Alegeri	Rezultate PSD în județul Alba
1931	6,31%
1932	5,02%
1933	2,27%
1937	1,57%

Articolul de față, bazat în mare parte pe documente inedite, urmărește traseul celor mai cunoscuți comuniști și simpatizanți ai PCR-ului din perioada interbelică din Alba Iulia. Este vorba despre cei care au fost născuți în acest oraș sau care, cel puțin pentru o perioadă de timp, și-au desfășurat activitatea

² De exemplu, Șerban, Pleșa 1975 (tangential); Pleșa 1981; Balla, Mișu 1971, p. 676-678. Pentru o sinteză a activității „revoluționare” în județul Alba după crearea PCR, vezi Trandafir 1975. În mod paradoxal, deși în această sinteză sunt detalii relevante asupra unor acțiuni, inclusiv ale simpatizanților comuniști din epocă, nu este pomenit nimic despre faptul că trei reprezentanți ai socialiștilor din oraș participaseră la Congresul de constituire a Partidului Comunist Român din 1921. Doar Dumitru Ciumbrudean este menționat în legătură cu percheziția efectuată la domiciliul cumnatului său, Carol Schreiber, la 17 august 1931. Vezi, mai jos, notele 88-89 (*ibidem*, p. 485).

³ Roșu 2015, p. 217. Vezi și *Recensământul* 1938, p. 3.

⁴ Roșu 2015, p. 220.

⁵ Arhire 2000-2001a; Arhire 2000-2001b, Arhire 2001; Arhire 2002.

aici. Însă, la nivel general, județul (comitatul) Alba, conform împărțirii administrative de dinainte și de după 1918, nu corespunde formei actuale, stabilite la 1968. Astfel, nu sunt cuprinse, în perioada interbelică, orașele Cugir și Blaj. Extinzând astfel limitarea precizată mai sus, se pot identifica și alte personalități marcante ale comuniștilor români interbelici, născuți pe teritoriul actualului județ Alba - de pildă, Ariton Pescariu⁶, pe de o parte, și Ovidiu Șandru⁷, pe de altă parte, ca să mă limitez la cei mai cunoscuți. Primul dintre ei, Ariton Pescariu (1890-1920), s-a născut la Ciufud, lângă Blaj. Ajunge să lupte în Armata Roșie, fiind editorul *Foii țăranilor*. Arestat și maltrat în închisoarea de la Alba Iulia, moare în februarie 1920 din cauza bătăilor primite, fiind înmormântat în satul natal.

Cel de-al doilea, mult mai cunoscut, însă, drept comunist, este Ovidiu Șandru. S-a născut la Copand, sat ce ținea de comuna Noșlac. După plecarea la București, în anii '20, nu a mai avut legături cu județul Alba. A fost, la un moment dat, o figură marcantă a PCR și, pe undeva, în rivalitate cu Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Pentru județul Alba site-ul ilegalisti.ro precizează un număr de 15 membri și simpatizanți ai Partidului Comunist Român, în perioada interbelică⁸. Fără a avea pretenția de a cuprinde totalitatea membrilor și simpatizanților comuniști de până la 23 august 1944, site-ul citat are marele merit de a face lumină într-un domeniu complicat. Astfel, dintre albaiulieni, în afară de Dumitru Ciumbrudean, mai sunt amintiți, pe același site, alți doi simpatizanți ai Partidului Comunist. Este vorba despre Iosif Fizeșan⁹, născut la 1893, care a activat în cadrul sindicatului încălțăminte și lemnului și care a cotizat la Ajutorul Roșu. Cel de-al doilea era Nicolae Turdeșan¹⁰, născut tot în 1893, dar cu o activitate mai intensă: a cotizat la Ajutorul Roșu și a distribuit manifeste ale PCR și ale Frontului Plugarilor (a participat și la unele congresele ale acestuia), desfășurându-și activitatea atât în Alba Iulia, cât și în Deva. Conform site-ului menționat, Turdeșan a fost arestat la Alba Iulia (fără a se preciza anul) și reținut trei zile, fiind eliberat din lipsă de dovezi. Se pare că anul arestării sale a fost 1924, ca urmare a unei întâlniri în parcul orașului Alba Iulia cu Sabin Solomon, deconspirat mai târziu ca agent al Siguranței (exclus din PCR în 1950 și arestat în 1957). Localizarea în timp a arestării sale provine din dosarul lui Dumitru Ciumbrudean¹¹.

---

⁶ Curticăpeanu 1963.

⁷ Bosomitu 2015.

⁸ <http://www.ilegalisti.ro/ro/database2/Toate/Alba/Toate/Toate/Toate/Toate/Toate>, accesat la 15.01.2018.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiu din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. II, f. 188.

În afara celor doi simpatizanți, pe site-ul citat mai apare menționat și Petre Sava, născut la Pâclișa (actualmente parte a municipiului Alba Iulia), în 1909, membru de partid din 1930¹². Sava, datorită activității sale, a fost internat în lagărul de la Târgu Jiu în perioada celei de-a doua conflagrații mondiale. Ca și în cazul lui Ovidiu Șandru, se pare că, după plecarea sa la București, cândva în anii '20, a întrerupt legăturile cu locurile natale.

Pe lângă aceștia, o figură marcantă a comuniștilor albaiulieni interbelici a reprezentat-o Nicolae Cricoveanu. Poate fi considerat, alături de Dumitru Ciumbrudean și Anton Banciu, printre cei mai importanți exponenți ai PCR, la nivel local, înainte de 23 august 1944. Din sursele consultate până acum, nu am identificat însă vreuna care să îi detalieze cazul, la fel ca în situația celorlăți doi. Conform mărturiei lui Dumitru Ciumbrudean¹³, Nicolae Cricoveanu era originar din Alba Iulia, fiind de meserie ceasornicar, la fel ca fratele său, Gheorghe. De altfel, toți cei trei albaiulieni (Ciumbrudean, Banciu și Cricoveanu) care au participat la Congresul de Constituire a PCR din 1921, se cunoșteau din copilărie. În volumul de amintiri dedicat Republicii Ungare a Sfaturilor, Cricoveanu menționează că, după Primul Război Mondial, s-a reîntors în Alba Iulia¹⁴. Pe de altă parte, în caracterizarea pe care i-o făcea lui Dumitru Ciumbrudean în anii '50, Nicolae Cricoveanu arăta faptul că a plecat în 1910 din Sibiu la Budapesta, în căutare de lucru¹⁵. Esențial, în această situație, este însă faptul că Cricoveanu a participat la Congresul de Constituire a PCR din 1921. Astfel, județul Alba a avut trei delegați (din 77 în total) la acest congres, mult mai mulți decât alte județe mai extinse. Aceasta însă nu înseamna vreo aderență mai mare în județ la ideea comunistă decât în alte părți, precum voi sublinia în paginile de mai jos.

Delegați din orașele Transilvaniei, Banatului și Crișanei la
Congresul de Constituire a PCR (1921)¹⁶:

Oraș/Regiune	Delegați
Arad	3
Alba Iulia	3
Brașov	3
Baia Mare	1
Oradea	1

¹² <http://www.ilegalisti.ro/ro/database2/Toate/Alba/Toate/Toate/Toate/Toate/Toate>, accesat la 15.01.2018.

¹³ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiul din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. II, f. 157.

¹⁴ Cricoveanu 1969, p. 248.

¹⁵ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiul din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. II, f. 51.

¹⁶ *Congresul* 1983, p. 49-50.

Cluj	7
Făgăraș	1
Târgu Mureș	3
Valea Mureșului	1
Valea Jiului	1

Câteva detalii semnificative despre Cricoveanu se regăsesc în volumul de mărturie dedicat Republicii Ungare a Sfaturilor, precum și în alte surse. Conform acestora, Cricoveanu participase la prima conflagrație mondială, precum și la constituirea gărzilor roșii în Alba Iulia. Din această postură a ajutat cu alimente și informații o serie de prizonieri din armata ungară, condusă de Béla Kun. După amnistia în procesul comuniștilor din Dealul Spirii (1922), toți trei se vor întoarce în Alba Iulia, dar atât Cricoveanu¹⁷, cât și Banciu vor părăsi curând orașul din cauza șicanelor Siguranței¹⁸. Ei pleacă ulterior la București, respectiv în Valea Prahovei, în căutare de lucru. Cricoveanu părăsește România, ajungând în Franța (Paris), în 1929, unde va sta până la debutul celei de-a doua conflagrații mondiale. Revine în țară, stabilindu-se definitiv la Sibiu. În 1940, cu ocazia zilei de 1 decembrie, a fost arestat la Alba Iulia (unde veniseră Ion Anonescu și Horia Sima), fiind eliberat câteva zile mai târziu¹⁹. Ciumbrudean nu-l caracterizează însă în culori pozitive, punând sub semnul întrebării inclusiv aderența sa reală la ideile comuniste. Astfel, bazându-se pe o serie de mărturii mai târzii, Ciumbrudean afirmă că Nicolae Cricoveanu s-ar fi dezis de ideile comuniste cu ocazia Procesului din Dealul Spirii, pentru a scăpa de pușcărie. De asemenea, în opinia aceluiași Dumitru Ciumbrudean, Nicolae Cricoveanu ar fi plecat în Franța datorită unor datorii neplătite contractate în România²⁰. Când privește mărturia lui Anton Banciu despre Cricoveanu, există o declarație a acestuia cu ocazia unui interogatoriu luat după arestarea sa, la 12 septembrie 1921, la Judecătoria de Ocol Ilfov, conform căreia „știu că Cricoveanu nu a venit pentru acest scop [votarea afilierii la Internaționala a III-a - n.a.], ci numai pentru a face cumpărături de mărfuri și a rămas aici din îndemnul lui Dumitru Ciumbrudean”²¹.

¹⁷ În 1923 îl găsim activând ca unul dintre cei patru ceasornicari din Alba Iulia, alături de fratele lui, Gheorghe Cricoveanu (Vlaicu 1923, p. 19b).

¹⁸ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiul din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. II, f. 50.

¹⁹ *Ibidem*, f. 48. În volumul de amintiri dedicat Republicii Sfaturilor din Ungaria, Cricovean afirmă că s-a întors din Franța abia în 1943 (Cricovean 1969, p. 251).

²⁰ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiul din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. II, f. 208.

²¹ *Ibidem*, dosar B 37, f. 51.

Prin urmare, în afara lui Nicolae Cricoveanu, cei mai reprezentativi comuniști albaiulieni ne apar ca fiind Dumitru Ciumbrudean și Anton Banciu. Aceștia au fost singurii albaiulieni get-beget din perioada interbelică, implicați inclusiv în activități centrale, care depășeau astfel localitatea de baștină. Însă n-au deținut funcții în PCR, putând fi astfel considerați în epocă drept niște comuniști de mai mică anvergură. Oricum, ambii, după amnistia din 1922, vor avea doar legături sporadice cu PCR. Pentru a obține recunoașterea stagiului de membru de partid în ilegalitate, amândoi au trimis după anii '50 numeroase memorii forurilor superioare și au scris autobiografii. Acestea se păstrează la Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC) din București și constituie, în mare parte, sursele pe baza cărora voi încerca să reconstitui traseul lor politic.

Câteva documente aflate la Serviciul Județean Alba al Arhivelor Naționale ale României, cuprinse în fondul *Comitetului Județean PCR Alba*, relevă situația membrilor și simpatizanților acestui partid în toamna anului 1944, făcându-se referințe la situația anterioară zilei de 23 august. Astfel, aflăm că până la venirea refugiaților din Ardealul de Nord și în speță a ilegaliștilor din Turda (1940), în oraș nu exista vreo organizație solidă a comuniștilor. Imediat după căderea regimului antonescian, în Alba Iulia se conturaseră trei facțiuni în rândurile acestora²².

Una dintre ele era condusă de Dumitru Ciumbrudean, care, de altfel, a reprezentat partidul la întrunirea Blocului Național Democrat (BND) din localitate, ținută în sala Teatrului „Caragiale”, la 2 septembrie 1944, unde a și ținut un discurs. Starea deplorabilă a comuniștilor din Alba Iulia, imediat după 23 august 1944, îl determina pe turdeanul Gheorghe Suciuc să solicite ca, până la înapoierea în Turda a foștilor ilegaliști, aceștia să ajute la organizarea comuniștilor albaiulieni²³.

Detalii semnificative despre mișcarea muncitorească, socialistă și comunistă din Alba Iulia provin și din raportul de activitate a Subcomisiei de Verificare, numărul 1, constituită pentru orașul Alba Iulia, în 1950²⁴. După ce se prezintă situația generală a orașului și a plasei (unde ocupația principală a populației o reprezenta agricultura) sunt inserate informații din punct de vedere istoric, relevante în ceea ce privește chestiunea enunțată. Astfel, anul 1903 este considerat ca începutul mișcării muncitorești în Alba Iulia, prin întemeierea Sindicatului Lemnarilor și Zidarilor. Aceștia organizaseră trei greve în anii 1903, 1905 și 1906. De altfel, lemnarii mai declanșaseră o grevă în 1908. În perioada interbelică, mai precis în anul 1924, se constituia Sindicatul Pielăriei, care, doi ani mai târziu, punea la cale o grevă de șase

---

²² SJAANR, fond *Comitetul Județean PCR Alba*, dosar 1/1944, f. 2.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, Comisia de Verificare PCR Alba, dosar 6/1950, f. 1-9.

săptămâni, având ca rezultat doar dizolvarea sindicatului. Acesta a fost reînființat în 1930, organizând o nouă grevă în 1937²⁵. Raportul menționat preciza însă limpede faptul că mișcarea muncitorească din Alba Iulia, până la 23 august 1944, nu a avut „un caracter politic, ci doar unul social și economic”. Situația era explicată prin aceea că nu a existat niciodată în oraș „un nucleu de revoluționari gata oricând să organizeze și să mobilizeze masele”²⁶.

Cea mai notabilă acțiune, în legătură cu o mișcare având un caracter politic în Alba Iulia, înainte de căderea regimului antonescian, a fost astfel considerată formarea unui nucleu, sub forma unui cerc de studii marxist-leniniste, la inițiativa lui Nicolae Demco, elev la acea vreme (mai târziu prim-procuror al Tribunalului Alba²⁷). Acesta procura literatură de gen din București și din Franța, răspândind-o și popularizând-o în cercul său de apropiați. Inițial, cercul de studii a avut șapte membri, pentru ca, ulterior, numărul lor să crească²⁸. În opinia autorului raportului menționat, meritul cercului a fost acela că s-a manifestat, de la un anumit moment dat, împotriva legionarilor și a național-țărăniștilor. În timp, a căpătat forță și a luat legătura cu comuniști mai vechi din Alba Iulia (erau enumerați frații Kelety, Alexandru Megyeri și Nicolae Turdeșan). Izbucnirea celei de-a doua conflagrații mondiale a dus la concentrări și mobilizări ale membrilor cercului, însă mișcarea, ne semnificativă așa cum era, a continuat să ființeze prin frații Kelety, Alexandru Megyeri și Nicolae Turdeșan. Aceștia făceau propagandă prin oraș și, mai ales, în gara Alba Iulia (ca punct de tranzit), răspândind inclusiv țigări inscripționate cu lozinci antigermane și antirăzboinice²⁹.

Interesant este faptul că raportul menționat nu precizează nimic despre participarea unor albaiulieni la Congresul de Constituire al PCR, din 8 mai 1921. Situația este totuși paradoxală, întrucât Anton Banciu și Dumitru Ciumbrudean sunt menționați, ceva mai târziu, în raport. Probabil, relațiile ulterioare slabe ale acestora cu PCR din perioada interbelică, precum și faptul că nu au încercat coagularea unei mișcări în Alba Iulia, reprezintă una dintre explicațiile situației. Astfel, se arată că primul conducător al comuniștilor în Alba Iulia, după 23 august 1944, a fost Anton Banciu³⁰.

Cât îl privește pe Ciumbrudean, se specifică faptul că s-a luat legătura cu el, după 23 august 1944, știindu-se faptul că era un vechi militant socialist (din 1919). Nu s-a putut însă realiza nimic, în mod concret, întrucât

---

²⁵ *Ibidem*, f. 6.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ministerul* 1948a, p. 1969.

²⁸ SJAANR, fond *Comitetul Județean PCR Alba*, Comisia de Verificare PCR Alba, dosar 6/1950 f. 6.

²⁹ *Ibidem*, f. 7.

³⁰ *Ibidem*.

Ciumbredean ceruse conducerea filialei locale a partidului și alianța cu Partidul Național-Țărănesc³¹. Nicolae Cricoveanu nu era deloc menționat în raport, deoarece, după întoarcerea sa din Franța, se stabilise definitiv în Sibiu.

O altă sursă importantă privind aderarea la ideile comuniste în județul Alba de dinainte de răsturnarea regimului Antonescu ar fi situațiile statistice lunare încheiate după preluarea puterii de către comuniști, la finele deceniului al cincilea.

Astfel, la nivelul județului, într-o statistică pentru luna martie a anului 1949, se preciza faptul că doar trei dintre membrii PCR erau înscrși în partid înainte de 23 august 1944³². Doi proveneau din Alba Iulia, iar unul din Aiud. De altfel, nici în intervalul de timp cuprins între 23 august 1944 și 6 martie 1945 afluența înspre PCR nu a fost semnificativă în județul Alba³³.

Tabloul statistic privind membrii PCR din raionul Alba, pentru luna martie 1949, după vechime³⁴

Înainte de 23 august 1944	3
După 23 august	81
1945	3348
1946	4089
1947	4621
Populația raionului (1949)	212746
Membri ai PCR (1949)	12259

Informații prețioase, în aceeași direcție, provin și din rapoartele Comisiilor de Verificare a PCR, apărute la scurt timp după preluarea puterii totale de către comuniști. Astfel, în 1949, se remarcă faptul că, din 295 de membri de partid verificați la nivel județean, niciunul nu fusese înscris în partid înainte de răsturnarea regimului antonescian³⁵. De asemenea, foarte puțini deveniseră membri între 23 august 1944 și 6 martie 1945 (21), marea lor majoritate încadrându-se în PCR după formarea guvernului condus de Petru Groza. Din cei 295 de membri verificați, 13 avuseseră însă legături cu mișcarea comunistă înainte de căderea regimului antonescian, după următoarea distribuție³⁶:

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, fond *Comitetul Județean PMR Alba*, dosar 1/1949, nepaginat.

³³ Asupra situației PCR între 23 august 1944 și 6 martie 1945, vezi Băruță 1982; Mara 1986. Pentru evoluția județului Alba în perioada comunistă, vezi Bâscă 2015; Arhire 2018.

³⁴ SJAANR fond *Comitetul Județean PMR Alba*, dosar 1/1949, nepaginat.

³⁵ *Ibidem*, fond *Comitetul Județean PCR Alba*, Comisia de Verificare PCR Alba, dosar 3/1949, nepaginat.

³⁶ *Ibidem*, f. 100.

Organul	Legături cu mișcarea înainte de 23 august 1944
Comitetul Județean al Partidului Muncitoresc Român (PMR)	2
Organizații de masă, biroul județean	1
Vârfuri administrative (CD, FP, ARLUS)	4
Plasa Ocna Mureș	1
Plasa Aiud	1
Sectorul CFR Teiuș-Coșlariu	1
Propuși pentru subcomisii	3
Total	13

Semnificativ totodată este un tabel statistic al activiștilor de partid din Comitetul Raional Alba, din 1952³⁷. Din acesta aflăm faptul că doar doi activiști fuseseră încadrați în PCR din 1944, dar după 23 august (Virgil Vingărzan, tipograf, mai târziu director al Bibliotecii Batthyaneum³⁸, și Nicolae Șerdeanu, funcționar). Numirea lui Vingărzan la conducerea Bibliotecii Batthyaneum s-a făcut în ciuda caracterizării în culori negative făcute la verificarea din 1949³⁹.

Informații similare pot fi regăsite și în cazul unor simpatizanți ai comuniștilor din Alba Iulia din perioada interbelică, verificați în cadrul aceluiași comisii. Astfel, Traian Banciu⁴⁰, fratele lui Anton Banciu, a fost verificat la 29 mai 1949, în calitate sa de vicepreședinte al Comitetului Provizoriu al Sfaturilor Populare Alba. Așadar, aflăm că la acea dată avea 51 de ani și era de profesie mecanic agricol. A participat la grevele din Arad, din

³⁷ *Ibidem*, fond *Comitetul Raional PCR Alba*, dosar 5/1952, f. 80.

³⁸ Vezi, de pildă, Vingărzan 1956, p. 17-20; Dârjă 2007.

³⁹ „Este un tovarăș fără conștiință de clasă. A cetit în trecut mult, fel de fel de cărți. A înțeles unele probleme din viața muncitorimii, dar nu a luat atitudine pentru a sprijini lupta de clasă. Este fricos și serviabil, îi place conștopistoria și să fie lăsat în pace. În trecut a avut o viață de boem cu hoinăreală. Primind sarcini de răspundere, a refuzat pretextând mereu că nu-i capabil. Fuge de răspundere. S-a lăsat păcălit de elemente care vorbeau mult. Trebuie să fie mai vigilent. S-a străduit să ajute Partidul după puterile sale. Trebuie să lichideze cu subaprecierea și să devină mai hotărât față de problemele care se frământă zilnic în jurul său” (SJAANR, fond *Comitetul Județean PCR Alba*, Comisia de Verificare PCR Alba, dosar 2/1949, f. 54-55).

⁴⁰ *Ibidem*, f. 212.

1915, și la cea a șoferilor, din 1924. Înainte de 23 august 1944, a avut relații cu unii ilegaliști, oferindu-le acestora locuința personală pentru ședințe sau transportând alimente la închisoare pentru deținuții politici. A fost arestat în octombrie 1943, împreună cu alți colegi de fabrică, fiind suspectat de activitate comunistă. A fost eliberat din lipsă de probe, fără ca nimeni să fie închis în urma reținerii sale. De astfel, după preluarea puterii de către comuniști, Traian Banciu va fi membru în unele comisii de verificare, dovedindu-se astfel un element de încredere al PCR în județ. Decedat în anii '70, Traian Banciu a fost înhumat în cimitirul municipal din Alba Iulia, având la monumentul funerar simboluri comuniste (secera și ciocanul). Din păcate, datorită crizei locurilor de veci din oraș, precum și a diverselor „combinații” ale firmei care administrează cimitirul, acest monument funerar a fost distrus în 2014. Este posibil, însă, ca osemintele lui Traian Banciu să se afle în același loc de veci din cimitirul albaiulian.

Un alt caz este cel al prim-procurorului Tribunalului Alba, Nicolae Demco, verificat și el în 1949⁴¹. Membru de partid doar din 1947, Demco, deși caracterizat ca element mic-burghez, fusese preocupat din tinerețe de doctrina marxist-leninistă, ducând în rândul prietenilor săi o propagandă prosovietică și antifascistă (sub forma cercului menționat mai sus).

Informații prețioase privind aderarea la mișcarea muncitorească sau la partidele de stânga din perioada interbelică, provin și din rapoartele unor comisii și subcomisii de verificare organizate pentru diferite orașe sau plase ale județului Alba, altele decât municipiul de reședință. Acestea trebuie astfel menționate, pentru a se întregi comparativ situația din epocă. Rapoartele cuprindeau un scurt istoric al mișcării muncitorești din diverse zone ale județului, având un rol orientativ. Astfel, pentru Aiud, aflăm că mișcări muncitorești avuseseră loc aici doar în anii 1922 și 1925, iar PSD nu avea nicio influență politică în oraș⁴². Pentru Teiuș relevantă este o informație din raportul de activitate al Comisiei de Verificare din această zonă (1949), condusă de Alexandru Osian⁴³. Astfel, se preciza că, până la alegerile din 1946, în Teiuș nu erau decât opt abonați la ziarul *Scînteia*. Cumva hazlie a fost situația în Zlatna legată de activitatea PSD în perioada interbelică, conform raportului Subcomisiei de Verificare din 1949. Astfel, PSD Zlatna avea un comitet format din șapte tovarăși, însă, în alegerile din 1936, nu a reușit să obțină în oraș decât 6 voturi, „ceea ce înseamnă că nici cei din comitet nu au votat cu PSD”⁴⁴.

---

⁴¹ *Ibidem*, f. 217.

⁴² *Ibidem*, dosar 6/1950, f. 22.

⁴³ *Ibidem*, dosar 3/1949, f. 148.

⁴⁴ *Ibidem*, dosar 6/1950, f. 61.

Din punctul de vedere al aderenței spre stânga, totuși, cea mai bine reprezentată localitate din județ a fost Ocna Mureș. Rezultatele în alegeri obținute de PSD, aici, în perioada interbelică, confirmă acest fapt, pe de o parte, fiind cu mult mai bune decât ale altora din județ. Pe de altă parte, Marian Dregheciu, mai târziu primar al orașului, avea o orientare social-democrată (apoi comunistă). Raportele menționate pomeneau acest fapt, arătând că social-democrația de dreapta avusese „rădăcini adânci la Uzinele de produse sodice”⁴⁵. Era vorba însă despre o orientare „titelistă” a acesteia.

Nivelul aderenței la comunism și la ideile stângii în județul Alba, înainte de răsturnarea regimului antonescian, se observă atât în rapoartele, cât și în notele informative înaintate de diverse secții de poliție din localitățile aparținătoare, către forurile superioare. Acestea fuseseră trimise cu ocazia unor aniversări, când se presupunea că urmau să aibă loc manifestări de gen (de pildă, ziua de 1 Mai). De exemplu, Secția de Poliție Sebeș, răspunzând unei asemenea solicitări, în 1936, având drept scop „identificarea străinilor, persoanelor fără căpătâi și a identificării comuniștilor din localitate”⁴⁶, preciza că, în urma raziilor efectuate, fuseseră găsiți nouă militari fără bilet de voie, un dezertor, trei încorporați nesupuși, un surdomut bănuțit de activități de escrocherie, precum și 61 de indivizi fără acte. În cazul comuniștilor din raza orașului se spunea: „Activitate comunistă nu se dezvoltă pe raza orașului, deoarece nu avem astfel de elemente identificate de noi până acum”⁴⁷. În mod similar raporta și Poliția Abrud, tot pentru anul 1936, arătând însă, în mod suplimentar, faptul că Sindicatul Minerilor din Roșia Montană organizase tradiționala sărbătoare de 1 Mai, fără vreo implicare a comuniștilor⁴⁸.

Cât privește alți simpatizanți ai PCR, semnificativ este cazul albaiulianului Alexandru Osian. Acesta fusese arestat, la solicitarea Chesturii de Poliție Sibiu, în octombrie 1943, în Alba Iulia⁴⁹, considerat ca fiind implicat într-o rețea comunistă de la Sibiu. Pe lângă această arestare, a mai fost percheziționată și locuința elevului albaiulian Gheorghe Oțelea, fără vreun rezultat însă. Osian va fi trimis în lagărul de la Tîrgu Jiu pentru activitate comunistă, fiind eliberat după 23 august 1944. În verificarea sa din 1949⁵⁰, se preciza faptul că era de meserie tâmplar și ocupa, la acel moment, funcția de responsabil administrativ financiar al Consiliului Județean Sindical Alba, fiind și directorul Cinematografului „Capitol”. Elevul Gheorghe Oțelea nu a fost arestat. Într-o situație similară, pe undeva, era și Emeric Horovitz, care, la

---

⁴⁵ *Ibidem*, f. 51.

⁴⁶ *Ibidem*, fond *Chestura de Poliție Alba*, dosar 4/1936, f. 132.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 167.

⁴⁹ *Ibidem*, fond *Parcetul Tribunalului Alba*, dosar 321/1943, f. 1-3.

⁵⁰ *Ibidem*, fond *Comitetul Județean PCR Alba*, Comisia de verificare PCR Alba, dosar 2/1949, f. 88.

verificarea din 1949⁵¹, era membru în Comitetul Județean al PCR Alba. De meserie tinichigiu, în 1943 fusese arestat pentru activitate subversivă comunistă și judecat în procesul de la Sibiu (unde a negat acuzațiile, spunând că mărturiile i-au fost smulse sub presiune). Va fi internat și el tot în lagărul de la Târgu Jiu, unde a avut o comportare exemplară, „fiind educat de tov. Sencovici și alții”⁵². Însă, verificarea sa din 1949 nu relevă faptul dacă era sau nu albaulian prin naștere. Totodată, verificările din 1949 au scos la lumină și cazuri când unele persoane au fost demascate ca revendicându-și nemeritat un trecut comunist. Este cazul lui Ștefan Eory, responsabil economic la Uniunea Populară Maghiară (exclus din partid în unanimitate)⁵³.

Nu doar Osian a fost singura persoană de pe raza județului Alba, bănuită de activități comuniste în epocă, al cărui domiciliu a fost percheziționat. Au fost și alte persoane din Aiud⁵⁴ Teiuș⁵⁵, Ocna Mureș⁵⁶, Alba Iulia și Aiud (1936)⁵⁷ în acea vreme, ori chiar situații aparte, cum a fost cea de la Roșia Montană, din 1932⁵⁸. Relevant este, însă, și un caz din 1943. La stingerea unui incendiu izbucnit pe strada Simion Bărnuțiu, din Alba Iulia, se descoperă într-o magazie câteva cărți comuniste în germană⁵⁹. Proprietarul cărților, Gavril Grunfeld (dentist), originar din Sibiu, dar care locuia în Alba Iulia, a fost condamnat pentru deținerea acestora la 3 luni de detenție, pe care le-a executat în Închisoarea Militară din Sibiu⁶⁰. Totodată, în perioada interbelică au fost deținuți la Alba Iulia, în Închisoarea Tribunalului (ca închisoare de tranzit), o serie de suspecti comuniști din alte localități⁶¹.

Verificarea din 1949 dezvăluie și alți simpatizanți, chiar dacă unii dintre ei nu erau originari din județul Alba. Astfel, în situația lui Iacob Popa⁶², de profesie electrician, membru în Comitetul Județean PCR Alba, șeful Serviciului de Securitate Județean Alba de la acea dată considera că în interiorul acestuia se ducea „o luptă” între „micul burghez și proletarul”. Înainte de 23 august 1944, participase la diverse greve la Cluj (fiind suspendat 10 zile), iar între 1933 și 1944 avusese relații cu partidul. În 1942 a fost arestat,

---

⁵¹ *Ibidem*, f. 6.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*, f. 57, 97.

⁵⁴ *Ibidem*, fond *Parcbetul Tribunalului Alba*, dosar 11/1931-1936, f. 24.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 27; *ibidem*, dosar 490/1941, f. 2, 6.

⁵⁶ *Ibidem*, dosar 11/1931-1936, f. 25-26, 28 (în ultimul caz a fost vorba despre o percheziție la domiciliul lui Marian Dregheciu, viitorului primar comunist al orașului Ocna Mureș).

⁵⁷ *Ibidem*, f. 24-27.

⁵⁸ *Ibidem*, dosar 134/1932, f. 1-8.

⁵⁹ *Ibidem*, dosar 137/1943, f. 1-7.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 4r.-v.

⁶¹ *Ibidem*, dosar 5/1921-1933, f. 3-4, 10-11.

⁶² *Ibidem*, fond *Comitetul Județean PCR Alba*, Comisia de verificare PCR Alba, dosar 2/1949, f. 42.

împreună cu alți ilegaliști (inclusiv pentru contribuția sa la Ajutorul Roșu), dar având o purtare nedemnă, scapă, dând declarații compromițătoare. În mod similar se prezentau lucrurile și în alte orașe ale județului, la aceeași verificare. De pildă, despre Maria Fărcaș⁶³, de profesie muncitoare, secretara plășii Aiud a Uniunii Femeilor Democrate din România, se arată că „a cunoscut partidul în ilegalitate, dând ajutor unor tovarăși ilegaliști și soțului care a lucrat în ilegalitate”. La Zlatna, în situația lui Iosif Haidu⁶⁴, de profesiune croitor, responsabil de cadre la organizația de plasă PCR, se arată că „a fost din copilărie influențat de tatăl său, care nutrea sentimente socialiste [...]. În 1940 a avut legături cu UTC-ul [n.a. la Cluj], timp de 4 luni”. Deoarece ajunge șomer, se mută în Aiud, întorcându-se ulterior la Cluj, „pierzând astfel legătura cu UTC-ul, pe care n-o mai reia”.

La Alba Iulia relevantă era situația lui Iosif Simion⁶⁵, de meserie pantofar, la momentul verificării menționate fiind vicepreședinte al Comitetului Provizoriu al Sfaturilor Populare Alba. Se arată că „a mai avut legături sporadice cu unii tovarăși de ai noștri ilegaliști, care i-au dat și manifeste odată în 1936, din teama de a nu fi prins a ars o parte din manifestele primite”⁶⁶.

Un caz aparte este cel al lui Alexandru Schesinger⁶⁷, de profesie tinichigiu, membru PCR din 1944, în momentul verificării fiind secretar județean al Comitetului Democratic Evreiesc și inspector județean la Cinexfilm. Evreu ca origine, Schesinger a avut legături cu mișcarea sionistă pe care le întrerupe, pentru ca în 1943 să fie arestat pentru activitate antifascistă și judecat de Curtea Marțială de la Sibiu. Internat în lagărul de la Târgu Jiu, dovedește însă o comportare demnă. Era caracterizat însă la verificare ca având apucături mic-burgheze (datorate familiei), dar atașat partidului, chiar dacă nu pricepea „bine încă ce-i partidul”⁶⁸. Nu doar albaiulieni au ajuns în lagărul de la Târgu Jiu, bănuți fiind de activități comuniste. Astfel, Victor Miess, mandatar la Uzinele „Solvay” din Ocna Mureș, a fost arestat, în esență, datorită suspiciunilor față de el, deoarece făcuse parte din Armata Roșie a lui Béla Kun. Conform mărturiei fratelui său, Frederic Miess, acesta „în lagărele de concentrare [n.a. de la Caracal și Târgu Jiu] a explicat marxismul alături de tov. Gheorghe Gheorghiu Dej și altora, făcând propagandă contra războiului”⁶⁹.

---

⁶³ *Ibidem*, f. 150.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 193r.-v.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 213.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ *Ibidem*, dosar 2/1949, f. 219-220.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 220.

⁶⁹ *Ibidem*, fond *Personal Marian Dregăciun*, dosar 23/1962, f. 17.

Detalii despre alți simpatizanți ai Partidului Comunist Român din Alba Iulia se mai regăsesc și în autobiografiile scrise Dumitru Ciumbrudean și de Anton Banciu sau în diversele referințe despre activitatea acestora. Astfel îi găsim menționați pe Ignațiu Stern, Adolf Geiner sau Nicolae Turdeșan. Geiner mărturisea astfel, într-o referință despre Dumitru Ciumbrudean, cum că luase contact pentru prima dată cu PCR în Alba Iulia, în 1932, în cadrul unui grup minuscul, dar cât de cât organizat⁷⁰. Totodată, Ciumbrudean menționează în autobiografiile sale și numele unor informatori ai Siguranței din Alba Iulia, care au căutat să se infiltreze printre comuniști. Este cazul lui Nicolae Ciuhat din Alba Iulia⁷¹, care, la un moment dat, îl căuta la Cluj pentru a-i cere îndrumări și manifeste comuniste pentru a le răspândi pe Valea Jiului. Circumspect fiind, Ciumbrudean îl refuză, considerându-l suspect și negând orice legătură cu mișcarea muncitorească. După Ciumbrudean, Ciuhat ar fi fost deconspirat ca agent al Siguranței, după 23 august 1944. În orice caz, marea majoritate a acestor mărunți simpatizanți ai comunismului din Alba Iulia, înainte de 23 august 1944, au fost printre primii, la nivel local, care s-au înscris în PCR, după căderea regimului antonescian. O radiografie concludentă a situației comuniștilor din Alba Iulia, înainte de răsturnarea regimului antonescian, o oferea Virgil Vingărzan, într-un memoriu conceput la 28 decembrie 1945 și înaintat Comitetului Județean al PCR Alba:

„Propriu-zis tovarăși comuniști în Alba Iulia nu au fost, doar știam pe vreo câțiva pe care lumea îi știa că sunt comuniști: Banciu Anton, mecanic, Ciumbrudean Dumitru, frizer, Roșu, vânzător de ziare și debitor de tutun, Sabin Solomon, Bindea, plutonier, pensionar, Vădean Vasile, zidar și alții. Aceștia erau în era de după războiul mondial”⁷².

Semnificativă este și situația privind solicitarea Ministerului Justiției, din 25 septembrie 1944, asupra constituirii la nivel local a comisiilor de triere a barourilor de avocați⁷³. În situația Baroului Alba, în propunerile formulate la 2 octombrie 1944, se preciza: „În cazul că D-voastră nu-l acceptați [n.a. pe avocatul Mârza Atanasie], propunem pe avocatul evreu dr. Springer Aladar, *avocați comuniști sau social democrați neexistând în Baroul Alba* [subl.a.]”⁷⁴

Dumitru Ciumbrudean

Este de departe cel mai cunoscut comunist albaiulian de până la 23 august 1944. Două motive explică acest fapt. Pe de o parte, celebrul său jurnal

---

⁷⁰ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiu din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. II, f. 45.

⁷¹ *Ibidem*, vol. I, f. 3.

⁷² SJAANR, fond *Comitet Județean PCR Alba*, dosar 1/1945, f. 150.

⁷³ *Ibidem*, fond *Parchetul Tribunalului Alba*, dosar 3/1944, f. 23.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 21.

ținut în anii primei conflagrații mondiale, publicat în foileton în perioada interbelică (în peste 250 de numere ale ziarului clujean *România nouă*, în 1936-1937) și reeditat câteva decenii mai târziu, adică în 1969⁷⁵ (utilizat în cercetările istorice mai vechi și mai noi⁷⁶). Precum o relevă dosarul său aflat la Arhivele Naționale Istorice Centrale, Ciumbrudean a întâmpinat unele dificultăți la publicarea jurnalului, situație care a amânat, pentru o vreme, apariția lui⁷⁷.

Pe de altă parte, este vorba despre situația în care pentru o anumită perioadă de timp Ciumbrudean a îndeplinit funcția de director al Muzeului Național al Unirii Alba Iulia, la acea vreme Muzeul Regional (de la 1 octombrie 1949 până la 26 septembrie 1956), succedându-i arheologului Ion Berciu⁷⁸. În această postură a fost menționat adeseori ca fiind unul dintre elementele care a contribuit la instaurarea noii ordini, cel puțin la nivelul vieții culturale din Alba Iulia. Însă, nu există la nivelul cercetărilor istorice, de dinainte și de după 1989, vreo tentativă de a îi reconstitui traiectoria vieții sale. Astfel, cele mai multe referințe se bazează pe datele oferite de autobiografia sa, inserată în jurnalul ținut în anii primei conflagrații mondiale, și publicat ulterior, la care s-au adăugat o serie de elemente bazate mai mult sau mai puțin pe surse orale⁷⁹.

S-a născut la 16 decembrie 1890, la Alba Iulia, părinții săi fiind, conform autobiografiei sale⁸⁰, oameni săraci. Tatăl, Silvestru Ciumbrudean (1860-1937), era zidar de meserie⁸¹, muncind inclusiv ca zilier în Alba Iulia și în împrejurimi. Un timp a fost cantor la biserică, fiind implicat în activități care țineau de unele aspecte ale mișcării naționale⁸². Dumitru Ciumbrudean îl prezintă în culori pozitive, spunând că pasiunea pentru teatru a moștenit-o de la tatăl său. Acesta, apropiat de mișcarea sindicală, obișnuia să organizeze spectacole de teatru de diletanți în Alba Iulia, la care adeseori, în copilărie, Dumitru Ciumbrudean participase⁸³. Mama lui, Maria Ciumbrudean (1863-1951), a fost casnică. Familia a avut șapte copii, în 1953 precizându-se faptul că doi dintre ei decedaseră, iar ceilalți își desfășurau activitatea fie în Alba Iulia, fie în București. Dintre aceștia, se pare că doar fratele său, Vlad Ciumbrudean,

---

⁷⁵ Ciumbrudean 1969.

⁷⁶ Negustor 2010, p. 17, 19; Negustor 2013, p. 17; Stănescu 2016, p. 97; Maior 2016, p. 8.

⁷⁷ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiu din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. II, f. 170-171.

⁷⁸ Vezi, de pildă, Dărămuș 2009, p. 395, nota 35. Autorul susține, în mod eronat, faptul că în 1948 Dumitru Ciumbrudean îi succeda lui Ion Berciu la conducerea muzeului albaiulian.

⁷⁹ Mircea, Cutean 2013.

⁸⁰ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiu din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. I, f. 13.

⁸¹ Apolzan 1902, p. 499.

⁸² Vezi, de pildă, *Loc deschis* 1897, p. 502; I. R. 1898, p. 112.

⁸³ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiu din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. I, f. 41.

tâmplar de meserie, a fost implicat în politică, în București, încă din anii ilegalității (răspândind presă și manifeste comuniste). Dumitru Ciumbrudean a prezentat în dosarul său informații detaliate despre ceilalți membri ai familiei, ajungând cu descrieri inclusiv la nivelul cumnaților⁸⁴. Astfel, precizează faptul că unii membri ai familiei au avut de suferit din cauza opțiunilor sale politice, aici numindu-i pe tatăl și mama sa, precum și soția. De pildă, în 1921, când Dumitru Ciumbrudean a fost arestat, tatăl său a scris cu mâna niște manifeste de protest, pe care le-a lipit pe pereții tribunalului din localitate. Pentru aceasta a fost bătut și arestat timp de câteva săptămâni, în Alba Iulia. Într-una dintre autobiografiile sale mărturisea că, în 1921, când a fost arestat, anchetatorii i-ar fi arătat, pentru a-l intimida doar, o cerere de divorț formulată de soția sa, Ghizela, inevitabilă dacă refuza să se lase de politică. Nerecunoscând scrisul soției, nu i-a dat crezare⁸⁵.

De asemenea, amintea faptul că și copiii săi au suferit, din aceeași pricină, o serie de persecuții. Amintea, de exemplu, cazul fiului său, Tiberiu Ciumbrudean, persecutat de către profesorii albaiulieni Virgil Cucuiu și Eugen Hulea⁸⁶. Ultimul, de pildă, fiind „țărănist”, îi lăsase, în mod intenționat, fiul corigent la un moment dat. De altfel, fiul său se născuse în perioada sa de detenție, după arestarea din 1921. Mai târziu, Tiberiu Ciumbrudean va absolvi Facultatea de Medicină de la Cluj (la Sibiu, în perioada ocupării hortyste a Ardealului de Nord)⁸⁷, ajungând chiar directorul Spitalului din Alba Iulia. Lenina, fiica sa, a fost funcționară.

Dumitru Ciumbrudean urmează șase clase primare în Alba Iulia, după care este acceptat ca ucenic la Tipografia Schasser din Alba Iulia, însă a fost nevoit să renunțe din motive de sănătate. Ulterior, devine ucenicul frizerului albaiulian Petru Herman, de la care învață maghiară și germană. În 1906 își încheie perioada de ucenicie, muncind ulterior ca frizer în Reghin, Târgu Mureș, Dumbrăveni și Sighișoara. În 1908 pleacă la Budapesta, unde rămâne, până la 1911, când este încorporat la Regimentul 50 Infanterie din Alba Iulia, specializându-se ca telefonist, sanitar și „măsurător de distanță pe câmp de luptă”, având gradul de caporal. După trei ani de serviciu militar, intenționa să se ducă la Paris, însă izbucnirea primei conflagrații mondiale îl determină să plece la război în Galiția cu unitatea din Alba Iulia⁸⁸. Datorită rănilor căpătate în conflagrație și-a pierdut trei degete de la mâna dreaptă, fiind

---

⁸⁴ *Ibidem*, f. 52-55.

⁸⁵ *Ibidem*, f. 31.

⁸⁶ *Ibidem*, f. 53.

⁸⁷ *Ibidem*, f. 4; Ciumbrudean 1952, p. 122. Vezi și *Ministerul* 1946, p. 7398.

⁸⁸ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiu din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. I, f. 14.

considerat invalid de război⁸⁹ (pensia i-a fost retrasă în 1943, fapt pe care l-a considerat un abuz⁹⁰).

La alegerile din 1920, organizația PSD Alba (avându-l ca secretar pe Ciumbrudean) a fost angrenată în alegeri⁹¹, candidatul acesteia fiind Ioan Crețu, cizmar. Contracandidat a fost Iuliu Maniu. Conform mărturiei lui Ciumbrudean, Crețu ar fi obținut cu 195 voturi mai multe decât Maniu, însă, datorită falsificării proceselor verbale la Ciugud, Maniu a fost declarat ales cu 5 voturi mai multe⁹². Acest fapt l-a determinat pe Ciumbrudean să se apropie tot mai mult de poziția Bucureștiului în ceea ce privește orientarea mișcării socialiste, îndepărtându-se de cea din Cluj. De altfel, în autobiografiile sale, precum și în volumul al doilea al jurnalului său, el îi numea pe social-democrații reprezentați de Iosif Jumanca sau Ioan Flueraș, drept trădători⁹³.

În 1921, i se retrage, pe motive politice, brevetul industrial. Documente ce se găsesc la Serviciul Județean Alba atestă faptul că a fost urmărit de către Siguranța vremii. Astfel, ar fi vorba, de pildă, despre percheziția făcută la domiciliul său din Alba Iulia, în 1925. Motivația acesteia, semnată de judecătorul de instrucție dr. Rubin Patiția, arăta că suspectul Dumitru Ciumbrudean, deși fost deținut politic, nu se putea abține de la propagarea ideilor comuniste printre elevi și militari⁹⁴. Astfel, se căutau probe pentru a-l incrimina. Episodul a fost menționat și în publicația *Facla*, condusă de N. D. Cocea, arătându-se faptul că percheziția se terminase doar cu bruscarea familiei „muncitorului Ciumbrudean”: a mamei de 72 de ani, a copilului de 3 ani, precum și a soției. Astfel, se concluziona:

„Abuzurile siguranței devin din ce în ce mai odioase. Cei în drept trebuie să își dea seama că aceste acte nu servesc decât la trecerea unei indignări generale și la menținerea unei atmosfere de nemulțumire și agitație”⁹⁵.

Menționarea cazului în *Facla* făcea parte dintr-o strategie bine pusă la punct de către publicație de a arăta abuzurile la care erau supuși muncitorii și simpatizanții mișcării socialiste/comuniste din România acelei vremi. Ciumbrudean a menționat, de altfel, într-una dintre autobiografiile sale, faptul

---

⁸⁹ *Ibidem*, vol. II, f. 142.

⁹⁰ *Ibidem*, f. 75.

⁹¹ *Ibidem*, vol. I., f. 18-19.

⁹² *Ibidem*.

⁹³ Ciumbrudean 1952, p. 33. Pentru prezentul articol am utilizat exemplarul dactilografiat (1952) al celui de-al doilea volum al jurnalului aflat în Arhiva Muzeului Național al Unirii Alba Iulia.

⁹⁴ SJAANR, fond *Parcbetul Tribunalului Alba*, dosar 45/1925, f. 1-4.

⁹⁵ *Facla* 1925a, p. 4.

că într-o anumită perioadă (mai ales când și-a desfășurat activitatea în București) obișnuia să ofere „informații” pentru ziarul *Facla*⁹⁶.

Locuința cumnatului său, Carol Schreiber, la 17 august 1931, a fost, de asemenea, percheziționată, pentru a se descoperi cărți sau publicații comuniste „cu conținut incendiar”, aparținând lui Ciumbrudean⁹⁷. Astfel, au fost găsite și confiscate 478 de exemplare din *Burghezul timpului*, scrise de Ciumbrudean, 12 exemplare din ziarele *Înainte* și *Munca zilnică*, ale Blocului Muncitoresc Țărănesc, 6 numere din *Viața muncitoare*, a Uniunii Sindicatelor Unitare din România, 3 exemplare din *Proletarul*, ale Partidului Socialist al Muncitorilor din România, un exemplar din *Tânărul luptător* și unul din *Izbânda socialistă*. Schreiber declară, însă, că acele tipărituri aparțineau, în totalitate, cumnatului său, care l-ar fi rugat să le depoziteze o vreme, deoarece nu avea suficient spațiu pentru acestea în locuința sa din București. De asemenea, Schreiber menționează că ținuse cărțile închise într-un dulap și dacă ar fi știut despre conținutul lor, nu ar fi admis depozitarea acestora în propria locuință⁹⁸. Aceste elemente confirmă faptul că Dumitru Ciumbrudean participase, într-o oarecare măsură, la difuzarea presei comuniste, în perioada în care a locuit în București. Dar, precum se preciza într-un raport asupra activității sale din anii '60, „nu rezultă că el ar fi organizat într-un nucleu al partidului sau să fi luat parte la alte acțiuni”⁹⁹.

După încheierea Primului Război Mondial, Dumitru Ciumbrudean lucrează ca frizer în Alba Iulia (1921-1924¹⁰⁰, 1934), Sibiu, București (1924-1934) și Cluj (1936-1940). În perioada sa bucureșteană, mărturisea că i-a cunoscut personal, printre alții, pe Panait Mușoiu (pe care l-a vizitat inclusiv în anii celei de-a doua conflagrații mondiale la București), Alexandru Sahia, Gheorghe Vasilescu-Vasia sau Camil Baltazar (care-i refuzase publicarea amintirilor din anii Primului Război Mondial), fiind, în același timp, urmărit și chiar fiindu-i percheziționată locuința (viligent, mărturisea că-și ascunsese cărțile, punând altele cu tematică religioasă în locul lor)¹⁰¹. La Cluj ajunge să fie implicat, din nou, în activitatea sindicală, ca reprezentant al breslelor (participă la un congres la Sighișoara, unde ar fi fost reținut de poliție câteva

⁹⁶ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiul din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. I, f. 40.

⁹⁷ SJAANR, fond *Parchetul Tribunalului Alba Iulia*, dosar 1/1931-1936, f. 1-4.

⁹⁸ *Ibidem*, f. 3.

⁹⁹ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiul din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. II, f. 159.

¹⁰⁰ Vezi detalii privind numărul angajaților săi și a contribuțiilor sociale pentru perioada în care a fost frizer în Alba Iulia (SJAANR, fond *Casa de Asigurări de Sănătate*, dosar C 87/1921-1925, f. 1-3).

¹⁰¹ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiul din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. I, f. 40. Vezi și vol. II, f. 91.

ore), iar într-o anumită perioadă se implică în campania electorală a Blocului Muncitoresc Țărănesc în județul Alba (la Zlatna, împreună cu încă un coleg, arestat, conform mărturiei lui)¹⁰². După cedarea Ardealului de Nord Ungariei, revine în Alba Iulia, unde își desfășoară activitatea ca frizer pe toată perioada războiului. Este acuzat mai târziu că a încercat să beneficieze de pe urma statutului său de refugiat, inclusiv în ceea ce privește afacerea sa. Astfel, a deschis o firmă de frizerie în Alba Iulia sub titulatura „La Refugiatul”¹⁰³. După 23 august 1944 se implică în constituirea PCR în Alba Iulia (la fel și a UTC-ului). A participat la comisiile de triere a unor legionari arestați sau suspecti antonescieni din Alba Iulia (înlocuindu-l pe Anton Banciu)¹⁰⁴. Conform jurnalului său, la un moment dat, a fost înlăturat din PCR. În opinia lui, excluderea a fost una abuzivă, datorându-se unei „biserițe” dornice de parvenire și putere, apărută în cadrul organizației locale (compusă din frații Kelety și Anton Banciu, printre alții)¹⁰⁵. De altfel, la întrunirea Frontului Național Democrat din Alba Iulia, din noiembrie 1945, Ciumbrudean apare ca reprezentant al Uniunii Patrioților (organizație ce în epocă gravita în jurul PCR), din partea căreia a și luat cuvântul. Ciumbrudean mărturisea că, la propunerea lui Alexandru Moghioroș, a înființat Uniunea Patrioților, devenind președinte (deși nu și-a dorit acest lucru). De altfel, la scurt timp după aceea, a demisionat, considerând că „delegația sa a fost temporară”¹⁰⁶. Uniunea Patrioților nu a fost, totuși, o organizație de neglijat la nivelul județului Alba. Astfel, la un moment dat, aceasta propunea, la 11 noiembrie 1945, împreună cu Sindicatele Unitare, Apărarea Patriotică și Frontul Plugarilor, înlocuirea și arestarea unor elemente considerate dușmănoase în județ, printre care primarul, ajutorul de primar, chestorul Poliției, șeful Siguranței, președintele Camerei de Comerț și a Căminului de Ucenici, a Comandantului Garnizoanei (colonelul Hulubei), precum și a proprietarilor de fabrici (ing. Moldovan, de la Fabrica de Încălțăminte „Helia”, Crișan Gavril, directorul Societății Generale Transilvane Alba Iulia, Gh. Costescu, directorul general al Incoop Alba, vărul mareșalului Antonescu) sau alte personalități locale (Cristureanu, fostul șef al Siguranței Alba, dr. Danil Tecău, colaborator al lui Valer Pop, Alexandru Hodoș, Maria Antonescu și Veturia

---

¹⁰² *Ibidem*, vol. II, f. 75.

¹⁰³ *Ibidem*, f. 212. O altă acuză a fost faptul că se ocupa de abonarea refugiaților la săptămânalul *Ardealul*, organ liber de luptă și afirmare românească al refugiaților și expulzaților din Ardeal ce a apărut între 1941 și 1946. Din 1942 directorul ziarului a devenit Constantin Hagea (Țepelea 1995).

¹⁰⁴ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiu din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. I, f. 3-4.

¹⁰⁵ Ciumbrudean 1952, p. 320, 330; ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiu din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. II, f. 74.

¹⁰⁶ SJAANR, fond *Comitetul Județean al Uniunii Patrioților Alba*, dosar 1/1944, f. 2.

Goga)¹⁰⁷. De asemenea, se solicita să fie întregit completul de judecată al Tribunalului Alba cu judecătorul Nicolae Demco (un apropiat al comuniștilor)¹⁰⁸. Totodată, atât Ciumbrudean, cât și Banciu (alături de Alexandru Klein) au fost protagoniști și ai altor tentative similare de înlăturare a acelorași elemente considerate periculoase, adică legionare (Daniel Tecău, Octavian Moldovan și Gheorghe Costescu), prin denunțuri directe făcute la Parchetul Tribunalului Alba¹⁰⁹.

Ciumbrudean a participat, totodată, la manifestațiile împotriva guvernului Rădescu, la București, în 24 februarie 1945, episod relatat pe larg atât al doilea volum al jurnalului său, cât și în diversele memorii/ autobiografii trimise forurilor superioare de partid din anii '50¹¹⁰. Oricum, încă din a doua jumătate a anului 1945, la nivelul organizației locale a PCR Alba, începeau să apară propuneri de reprimire a lui Ciumbrudean în partid. Astfel, Virgil Vingărzan, într-un memoriu din 22 decembrie 1945, preciza faptul că Dumitru Ciumbrudean ar fi fost potrivit pentru munca organizatorică a PCR Alba, însă acest lucru nu se putea întâmpla, până când „nu îi va fi clarificată situația”¹¹¹. Cândva, în 1946, Ciumbrudean a fost însă reprimat în PCR, fiind implicat în alegerile parlamentare din 1946¹¹². Astfel, în 1947 îl găsim ca fiind responsabil al departamentului Cadre al organizației PCR Alba¹¹³. În acea perioadă ne apare ca fiind perfect integrat în partid, precum o dezvăluia caracterizarea sa: „[...] devotat, cinstit, serios. Sarcinile le duce la îndeplinire. Vigilent, disciplinat. Citește marxism”¹¹⁴. Spre deosebire de Ciumbrudean, Nicolae Turdeșan era portretizat în culori contradictorii: „[...] activ, fără spor. Îi plac intrigile, îndeplinește confuz sarcinile. Practic, afemeiat și bețiv. Cinstit și corect”¹¹⁵. Reintegrat în partid, Dumitru Ciumbrudean a depus o muncă asiduă privind întocmirea unor statistici precise ale membrilor PCR, cuprinzând, uneori și caracterizările acestora¹¹⁶.

Într-un alt sens, Ciumbrudean ajungea, după război, administrator la Fabrica de Săpun „Breckner” din Alba Iulia, iar apoi la Fabrica „Jickeli”

---

¹⁰⁷ *Ibidem*, f. 1.

¹⁰⁸ *Ibidem*.

¹⁰⁹ *Ibidem*, fond *Parchetul Tribunalului Alba*, dosar 48/1944, f. 49-58.

¹¹⁰ Ciumbrudean 1952, p. 325.

¹¹¹ SJAANR, fond *Comitet Județean PCR Alba*, dosar 1/1945, f. 151v.

¹¹² În timpul alegerilor a fost responsabil cu „mașinile de teren” (ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiu din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. I, f. 61). Pentru alegerile parlamentare din anul 1946 din județul Alba, vezi Giurgiu 2007.

¹¹³ SJAANR, fond *Comitetul Județean PCR Alba*, dosar 24/1947, f. 40.

¹¹⁴ *Ibidem*, f. 138.

¹¹⁵ *Ibidem*. De notat este și faptul că în 1945 Nicolae Turdeșan devenea „ajutor de primar” în Alba Iulia (*Decrete* 1945, p. 5052).

¹¹⁶ Ciumbrudean 1946, f. 1-74.

(fierărie)¹¹⁷. În 1948 își lichidează afacerea ca frizer (pentru care fusese acuzat că se comporta ca un adevărat exploatare, acuză reluată și în anii '50), devenind, la 12 ianuarie, consilier la Ministerul Comunicațiilor și Informațiilor¹¹⁸. În această postură, ajunge să se ocupe de problemele culturale din județ, incluzând aici direcțiunea presei, direcțiunea teatrelor, direcțiunea muzicii, direcțiunea literară, direcțiunea cinematografică¹¹⁹, direcțiunea artelor plastice și direcțiunea Oficiului Național de Turism. Notițele sale¹²⁰, referitoare la această activitate, păstrate în Arhiva Muzeului Național al Unirii, sunt extrem de prețioase, nefiind, până la ora actuală, valorificate din punct de vedere științific. În această calitate, Ciumbrudean mărturisea faptul că organizase 178 de cămine culturale, 120 de biblioteci, câteva atenee culturale, șase cinematografe în diverse comune, plus o serie de alte activități culturale. De asemenea, arăta că reușise să-l scoată pe protopopul ortodox țărănist Alexandru Baba din casa culturală unde acesta locuia, mascată sub titulatura de casă parohială, prin judecată. Clădirea a fost ulterior transformată în ateneu popular¹²¹. Nu era prima dată când Ciumbrudean îl avea în vizor pe protopopul Baba, pomenindu-l de câteva ori în jurnalul său din timpul celei de-a doua conflagrații mondiale. Astfel, descriind sărbătorirea zilei de 1 decembrie 1943 la Alba Iulia, unde Baba ținuse o cuvântare, Ciumbrudean îl numea „taurul vicar”¹²². Și *Ardealul luptător* îl critica în 1945, când Baba refuzase (printre puținii din Alba Iulia) să arboreze steagul sovietic, ca omagiere a căderii Berlinului datorată victoriilor Armatei Roșii, considerându-l un reacționar: „care prin aceasta a adăugat încă o filă la dosarul purtării sale antipatriotico-democrate”¹²³. Totodată, în postura de consilier la Ministerul Comunicațiilor și Informațiilor, Ciumbrudean arăta că a descoperit, la un moment dat, o sustragere de bunuri valoroase (incunabule) din Bibiloteca Bathyaneum din Alba Iulia, ceea ce a dus la cercetări, precum și la sigilarea clădirii¹²⁴.

---

¹¹⁷ *Ministerul* 1945, p. 810.

¹¹⁸ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiu din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. I, f. 26.

¹¹⁹ Vezi în cazul numirii sale pentru județul Alba în „Comisiunile de inventariere și evaluare a întreprinderilor cinematografice, aparținând Statului” (*Ministerul* 1948b, p. 5634). Pentru rolul cinematografului ca instrument ideologic în Alba Iulia vremii, unde este menționat și Dumitru Ciumbrudean, vezi Roșu 2014.

¹²⁰ Ciumbrudean 1948-1949, f. 1-31.

¹²¹ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiu din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. I, f. 51.

¹²² Ciumbrudean 1952, p. 250.

¹²³ *Între puținii* 1945, p. 4.

¹²⁴ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiu din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. I, f. 51.

În 1947 și apoi în 1948 Ciumbrudean a fost numit în comisiile interimare de administrare ale județului Alba¹²⁵, respectiv ale municipiului Alba Iulia¹²⁶.

Mai departe, Ciumbrudean ajunge să facă parte din comisia de unificare a Bisericii Ortodoxe cu cea greco-catolică. Însemnările sale legate și de această activitate se regăsesc tot în Arhiva Muzeului Național al Unirii Alba Iulia¹²⁷, nefiind valorificate, deși ele oferă informații extinse pentru posibili cercetători preocupați de acest subiect. Din 1949 și până în 1956, îndeplinește funcția de director al Muzeului din Alba Iulia, de unde este și pensionat. În diversele sale memorii înaintate conducerii Partidului Comunist Român, Ciumbrudean, la un moment dat, își justifică poziția de conducere dobândită, prin pasiunea sa pentru cultură, istorie și muzee, pe care o manifestase încă din copilărie și din perioada sa budapestană¹²⁸. În calitate de director al muzeului s-a preocupat de îmbunătățirea activității acestuia, lărgind colecțiile deținute¹²⁹. Toate, însă, în linia directivelor de partid primite. De asemenea, s-a preocupat inclusiv de conservarea și îngrijirea Cetății Alba Iulia. A decedat în Alba Iulia, la 15 aprilie 1985, fiind înmormântat în cimitirul central al orașului, la locul său de veci, mai târziu, alăturându-se atât soția Ghizela, precum și fiul Tiberiu (2016). În necrologul care i s-a publicat în ziarul *Unirea*, în 1985, se preciza faptul că a fost membru de partid cu stagiul în ilegalitate, care a luat parte la Congresul de Constituire a PCR din 1921, iar după „eliberarea țării” îndeplinite diverse activități de partid și de stat, fiind distins, pentru toate acestea, cu ordine și medalii ale Republicii Socialiste România¹³⁰.

De asemenea, Ciumbrudean a fost preocupat de literatură, fiind autor de piese de teatru, schițe și nuvele¹³¹ (unele încadrabile „teatrului proletar”¹³²). Chiar dacă valoarea acestora este, astăzi, una modestă, totuși situația relevă un interes aparte al său înspre direcții depășindu-i cu mult condiția socială. De altfel, în notițele autobiografice, Ciumbrudean descrie și o serie de episoade legate de dificultățile întâmpinate atât în punerea în scenă a unor piese de teatru, cât și în publicarea jurnalului său din anii primei conflgrații mondiale. De exemplu, în 1921, piesa sa, *Ce zice satul*, a avut probleme în a fi

---

¹²⁵ *Deciziuni* 1947, p. 5716.

¹²⁶ *Deciziuni* 1948, p. 816.

¹²⁷ Ciumbrudean 1948-1949, nepaginat.

¹²⁸ Pentru activitățile desfășurate de Dumitru Ciumbrudean în timpul în care a fost directorul muzeului, vezi, de pildă, MNUAI, dosar I/1950; dosar VI/1950; dosar VI/1952; dosar III/1953; dosar VI/1953; dosar V/1956.

¹²⁹ *Ibidem*, dosar I/1950, f. 2, 8, 74; dosar VI/1953, f. 6.

¹³⁰ *Unirea* 1985, p. 7.

¹³¹ De pildă, Ciumbrudean 1928; Ciumbrudean 1935a; Ciumbrudean 1935b; Ciumbrudean 1945a; Ciumbrudean 1945b, Ciumbrudean f.a.

¹³² Andreescu 1977, p. 170.

reprezentată pe scena teatrului din Alba Iulia, fiind necesară intervenția inspectorului Muncii din Cluj¹³³. În mod similar, în 1935, piesa de teatru *Se mișcă munții*, având ca tematică Răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan, a fost oprită după a treia reprezentație, la intervenția Prefecturii Alba¹³⁴. Un alt aspect interesant al acestei situații este momentul în care Ciumbrudean și-a conceput creațiile literare. Astfel, comedia într-un act, *De ce nu avem și noi arestații noștri*, a fost scrisă la Alba Iulia, la 1 decembrie 1940, chiar în noaptea în care fusese arestat și deținut la sediul poliției locale¹³⁵. Dacă ținem cont atât de producția sa literară, precum și de cantitatea voluminoasă a actelor concepute de el și aflate în dosarul său, la care se adaugă jurnalele și notițele legate de diverse activități desfășurate, se poate considera faptul că Dumitru Ciumbrudean a fost un „grafoman” desăvârșit.

Episodul arestării din 1940 este detaliat în paginile dosarului său, din cauza unei suspiciuni privind scurgerea de informații către Siguranță, avându-l în centru pe Ciumbrudean, pe de o parte, și Ioan Mețiu¹³⁶, pe de altă parte¹³⁷. Versiunile oferite de cei doi sunt diferite, fiecare acuzându-se reciproc ca fiind informator al Siguranței. Arestarea s-a produs în 30 noiembrie, cu ocazia venirii generalului Antonescu și a lui Horia Sima la Alba Iulia. În jurnal, însă, Ciumbrudean relatează episodul întâlnirii cu Ioan Mețiu în sediul Siguranței, dar nu-l numește pe acesta decât ca „un cunoscut”. Relațiile sale cu Sabin Solomon au fost de asemenea incriminate, mai ales pe durata șederii sale în Cluj. De aceea, organizația ilegală din Cluj l-a evitat, considerându-l un posibil element suspect¹³⁸. Oricum Sabin Solomon rămâne un personaj ilegalist interesant, asupra căruia au planat, în mod nejustificat, se pare, aceste acuzații. De remarcat este și faptul că Anton Banciu și Nicolae Turdeșan (doi dintre cei mai cunoscuți comuniști albaiulieni de dinainte de 23 august) au fost cei care l-au denunțat în 1950 organelor Securității Statului¹³⁹.

Activitatea politică

Ca și în cazul lui Anton Banciu, autobiografia lui Dumitru Ciumbrudean oferă detalii extinse asupra activității sale în legătură cu mișcarea socialistă și comunistă. Totuși, față de unele detalii pe care le oferă, trebuie păstrate o serie de rezerve, elementele aduse în discuție fiind cel puțin

---

¹³³ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiu din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. I, f. 1.

¹³⁴ *Ibidem*, f. 2.

¹³⁵ Ciumbrudean 1952, p. 66.

¹³⁶ Pentru activitatea lui Mețiu din perioada ilegalității, vezi Neagoe-Pleșa 2014, p. 98, 103, 106; Burcea 2014, p. 341-342, 344, 346.

¹³⁷ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiu din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. II, f. 1-22.

¹³⁸ *Ibidem*, f. 212.

¹³⁹ Crăcană 2013, p. 192-193.

interpretabile. Mă refer aici la perioada de dinainte de 1914, greu de verificat, în condițiile în care își desfășurase activitatea în Budapesta. De asemenea, jurnalele sale au fost publicate sau dactilografiate la intervale de timp considerabile față de întâmplările reale, și astfel este posibil ca Dumitru Ciumbrudean să fi intervenit cu ajustări în ambele cazuri.

Conform mărturisirii sale¹⁴⁰, prima dată a intrat în contact cu ideile socialiste în perioada de ucenicie ca tipograf în Alba Iulia, extinzându-le, la nivel de cunoștiințe, în perioadă budapestană. În 1907, devenea membru al PSD, filiala românească din Ungaria. Începe să fie implicat în mișcarea sindicală din aceeași perioadă. Precum o relevă atât autobiografia sa, cât și jurnalul său din timpul Primului Război Mondial, în perioada desfășurării ostilităților rămâne un simpatizat al ideilor socialiste, iar la publicarea jurnalului său în *România nouă* (1936-1937), pasajele care se refereau la aceste aspecte au fost cenzurate.

A participat la evenimentele prilejuite de Adunarea de la Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918. Citirea în paralel a jurnalului său, pe de o parte, și a autobiografiei sale, pe de altă parte, relevă o serie de aspecte importante privind evenimentul menționat. Din capul locului, se observă o serie de diferențe între acestea. Astfel, în cazul autobiografiei, Ciumbrudean oferă detalii mult mai multe referitoare la implicarea sa și la activitatea mișcării socialiste din Alba Iulia, în preajma zilei de 1 Decembrie 1918. Aceste detalii sunt mai degrabă punctate în jurnal, care pune mai mult accent pe latura națională. De exemplu, în una dintre autobiografii este menționat episodul când, datorită lipsei de vigilență a lui Anton Banciu, acțiunile socialiștilor din Alba Iulia au fost curmate¹⁴¹. Semnificativ în episodul menționat este că acesta nu apare pomenit în jurnalul său și nici în autobiografia lui Banciu (care de altfel nu precizează deloc cum c-ar fi fost în jurul datei de 1 Decembrie 1918 în Alba Iulia). De asemenea, Dumitru Sântimbreanu, în referința pe care o dă asupra lui Ciumbrudean în anii '50, nu menționează nimic despre acțiunile socialiștilor din Alba Iulia, în zilele premergătoare Adunării de la 1 Decembrie¹⁴². Cu toate acestea, în jurnalul său, Ciumbrudean precizează faptul că Sântimbreanu a fost trimis de socialiștii albaiulieni la Budapesta, pentru îndrumări privind orientarea politică¹⁴³. În mod similar, în jurnal, Ciumbrudean amintește că a fost arestat în 26 noiembrie 1918, însă nu spune nimic, precum o mărturisește în autobiografie, despre cel care pusese la cale

---

¹⁴⁰ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiū din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. I, f. 9.

¹⁴¹ Unele ședinte (secrete) ale socialiștilor albaiulieni de la sfârșitul lunii noiembrie 1918 s-au desfășurat în locuința lui Anton Banciu, care n-a fost însă destul de vigilent în acest sens (*ibidem*, f. 10).

¹⁴² *Ibidem*, vol. II, f. 39.

¹⁴³ Ciumbrudean 1969, p. 356.

această acțiune (Ovidiu Gritta, comandatul Poliției Alba Iulia, la acea vreme)¹⁴⁴. Rolul neimportant al social-democraților albaiulieni se observă și din faptul că între conducerea PSD-ului (secția română) și aceștia nu a avut vreo întâlnire înainte de 1 Decembrie 1918, fapt precizat de Ciumbrudean atât în jurnal¹⁴⁵, cât și în autobiografiile sale¹⁴⁶.

Alături de Nicolae Cricoveanu și Anton Banciu, Dumitru Ciumbrudean a participat la Congresul de Constituire a PCR din 8 mai 1921 de la București. Episodul a fost detaliat, în condițiile în care atât Ciumbrudean, cât și Banciu vor cere ulterior, cu insistență, recunoașterea calității de membru al PCR din perioada ilegalității. Cei trei au reprezentat Partidul Socialist, al cărui secretar pe Alba Iulia era Dumitru Ciumbrudean (conform mărturiei lui a îndeplinit funcția de secretar al acestui partid până în 1924)¹⁴⁷. Bani de transport au fost strânși, prin colectă, cu ocazia zilei de 1 mai 1921¹⁴⁸. Din Teiuș, ajung pe căi ocolite la București, fiind urmăriți.

Cât privește faptul că Dumitru Ciumbrudean a plecat spre Alba Iulia înainte de finalizarea lucrărilor congresului și votarea afilierii la Internaționala a III-a, în relatările de mai târziu ale întâmplării au apărut mai multe variante. Astfel, Anton Banciu, la un moment dat, afirma că motivul invocat de Ciumbrudean pentru a pleca din București a fost acela că soția sa era bolnavă acasă¹⁴⁹. Ciumbrudean, însă, arată că motivul plecării l-a constituit ținerea, în acele zile, a unui congres economic, la Alba Iulia, unde participau toate partidele istorice¹⁵⁰. Astfel, prezența sa fusese necesară, reprezentând socialistii (deși nu avea mandat pentru acest lucru¹⁵¹, lucru recunoscut de altfel¹⁵²).

Presă vremii consemnează prezența lui la acest congres și faptul că acolo a vorbit în numele muncitorilor¹⁵³ sau ca socialist¹⁵⁴. În cuvântarea sa, Ciumbrudean ceruse ca impozitele mari să nu fie plătite de către cei săraci, ci, mai ales, de cei bogați. Dar, relatările din presă nu cuprindeau episodul

---

¹⁴⁴ *Ibidem*, p. 359.

¹⁴⁵ *Ibidem*, p. 360.

¹⁴⁶ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiu din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. II, f. 181.

¹⁴⁷ *Ibidem*, f. 118.

¹⁴⁸ *Ibidem*, dosar B 37, f. 49.

¹⁴⁹ *Ibidem*, f. 51.

¹⁵⁰ *Ibidem*, dosar C 104, vol. II, f. 123.

¹⁵¹ *Ibidem*, f. 180.

¹⁵² *Ibidem*, f. 123.

¹⁵³ Humureanu 1921, p. 2.

¹⁵⁴ *Marele congres* 1921, p. 2.

agresării sale la acest congres de către țărăniști, precum o mărturisea mai târziu în autobiografiile sale¹⁵⁵ (fapt întărit și de mărturiile unor participanți¹⁵⁶).

În orice caz, Ciumbrudean n-a votat, în nume personal, afilierea la Internaționala a III-a, lucru care mai târziu i se va reproșa. Plecarea sa intempestivă din București a făcut ca să fie arestat ceva mai târziu decât Cricoveanu și Banciu¹⁵⁷. În timpul deținerii sale la Văcărești, Ciumbrudean susținea că a făcut de două ori greva foamei (fiecare de câte opt zile)¹⁵⁸, împreună cu alții, pentru diverse revendicări, încercând o dată, fără succes însă, să evadeze pentru a merge la Târgu Mureș, unde să-și continue, mai departe, activitatea de agitație comunistă¹⁵⁹. Arestarea sa nu a trecut neobservată în presa centrală. Astfel, ziarul *Adevărul* nota în martie 1922 faptul că, după Congresul din 1921, fusese reținut în Alba Iulia, maltratat (ulterior i s-a cerut să semneze o declarație cum că acest lucru nu s-a petrecut) și dus la București. Aici a fost deținut în condiții inumane (fără mâncare și „aer”) și, de asemenea, confruntat cu martori falși¹⁶⁰.

Cu ocazia încoronării la Alba Iulia a regelui Ferdinand și a reginei Maria (15 octombrie 1922), Ciumbrudean a fost arestat împreună cu alți 13 muncitori și ținuți trei zile în arestul Siguranței din Alba Iulia. Aici au fost închiși „într-o celulă infectă cu ferestrele închise ermetic” și, ulterior, maltratați, conform ziarului *Socialismul*¹⁶¹.

Relevant este episodul legat de fiica sa. Născută la sfârșitul anului 1924, Ciumbrudean decide ca, în onoarea lui Lenin, să-i dea numele de Lenina. Nu era primul socialist sau comunist din România care procedase în acest fel. Cazuri similare sunt atestate și înainte și după Primul Război Mondial, cel mai cunoscut fiind cel al militantului socialist prahovean Constantin Mănescu (care-și botezase doi fii cu numele de Lenin, respectiv, Racovski)¹⁶². Însă, cazul lui Ciumbrudean este relevant, întrucât s-a petrecut într-un oraș de dimensiuni reduse, cum era Alba Iulia în acele vremuri. Astfel, în numărul din 4 ianuarie 1925, ziarul *Alba Iulia* își informa cititorii asupra situației, arătând că Ciumbrudean făcuse acest gest „în semn de stimă și devotament către ideile

---

¹⁵⁵ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiū din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. II, f. 73.

¹⁵⁶ *Ibidem*, f. 140-141.

¹⁵⁷ Cricoveanu și Banciu s-au numărat printre cei arestați la București cu ocazia congresului. Alături de delegați au fost arestați și o serie de invitați (*Dezvoltarea* 1983, p. 124).

¹⁵⁸ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiū din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. I, f. 34.

¹⁵⁹ *Ibidem*, f. 33.

¹⁶⁰ *Procesul* 1922, p. 4.

¹⁶¹ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiū din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. II, f. 144.

¹⁶² <https://evz.ro/senatul-evz-fara-cainta-regrete-ori-remuscari-destinul-lui-manca-manescu-842959.html>, accesat la 12.01.2018.

bolșevice propovăduite din Moscova, în contra lumii întregi¹⁶³. Ciumbrudean, de asemenea, menționa faptul că după aflarea veștii, imediat a fost convocat de către Aurel Sava, primarul orașului și prim-procurorul dr. Septimiu Velican, care au exercitat presiuni asupra sa, pentru a renunța la numele de Lenina. A refuzat, însă¹⁶⁴. În cadrul aceluiași ziar apărea, pe prima pagină, un editorial semnat de I. Mărgineanu, care căuta să deslușească sensurile întâmplării¹⁶⁵. Intitulat *O primejdie națională*, articolul înfieră gestul lui Ciumbrudean, considerându-l un trădător de neam aflat în slujba comuniștilor și a Moscovei. Se cerea o pedeapsă exemplară, astfel:

„S-a convins toată lumea că bolșevicii de la Moscova de ani de zile lucră din răsuferință pentru incendierea întregii lumi, susținând agenți în toate părțile Europei. În țara lor mențin cea mai severă dictatură pedepsind cu moartea pe cei de alte convingeri, iar în afară seamănă răzvrătire în toată lumea. De ce n-am face și noi la fel cel puțin cu aceia care au convingeri periculoase pentru țara și neamul românesc [...], deoarece pentru aceștia chiar și uciderea cu pietre ar fi o pedeapsă prea mică, pedepse cele mai drastice trebuie aplicate acestor gunoaie ale omenirii¹⁶⁶.”

În acord cu cele expuse, I. Mărgineanu își încheia editorialul reproducând o strofă din celebra *Doină* a lui Mihai Eminescu: „Cine au îndrăgît străinii/ Mânca-i-ar inima câinii,/ Mânca-i-ar casa pustia/ Și Neamul nemernicia¹⁶⁷.”

Cazul a ajuns și în atenția presei centrale, publicația *Cuvântul liber*, condusă de Eugen Filotti, menționându-l sub forma unei scurte informații. Ironia la adresa autorităților vremii era evidentă în comentariul aferent știrii:

„Cerem imediata arestare a Leninei și condamnarea lui Ciumbrudean pentru atentat împotriva Siguranței Statului. Totodată să fie obligat mizerabilul tată ca să schimbe de urgență numele copilei. E foarte ușor să se obțină în această privință o sentință a curții marțiale¹⁶⁸.”

La nivel local, datorită simpatiilor sale politice Dumitru Ciumbrudean era considerat drept un personaj „nefrecventabil”. Astfel, o întâlnire a acestuia cu Zaharia Muntean, în locuința acestuia, în 1930, era taxată în ziarul țărănist *Alba Iulia*, în termeni duri:

„Așa se înfățișează! Manoperă politică de după culise, care nu pot fi stoarse decât dintr-un creier sifilizat de idei bolnave aduse de la Moscova. De altfel

---

¹⁶³ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiu din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. II, f. 20.

¹⁶⁴ *Ibidem*.

¹⁶⁵ *Ibidem*.

¹⁶⁶ *Ibidem*.

¹⁶⁷ *Ibidem*.

¹⁶⁸ *Ibidem*, f. 152.

ce a căutat cunoscutul comunist din București Ciumbrudean la dl. Zaharia Muntean, capul listei cetățenești?!”¹⁶⁹

Cât privește activitatea lui Ciumbrudean în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, detalii semnificative provin dintr-un alt jurnal de-al său, nepublicat și aflat în colecția de documente a Muzeul Național al Unirii Alba Iulia. Intitulat *Pentru ideal și umanitate*, jurnal, volumul II, acesta constituie o radiografie a anilor războiului, începând cu data de 1 septembrie 1939 și până la 9 mai 1945¹⁷⁰. De asemenea, jurnalul oferă informații relevante privind viața în orașul Alba Iulia din acea vreme, fiind, de exemplu, interesant, inclusiv prin aceea că poate fi considerat un soi de bursă a zvonurilor pe timp de război. Semnificative, de pildă, sunt relatările privind refugierea de la Cluj, via Turda, spre Alba Iulia, în 1940¹⁷¹, precum și cele privind rebeliunea legionară de la început anului 1941¹⁷² sau deportarea a 160 de țigani din Alba Iulia în Transnistria (1942)¹⁷³ ori intrarea Armatei Roșii în Alba Iulia¹⁷⁴. Totuși, Ciumbrudean a fost prudent, în momentul în care a conceput acest al doilea volum din jurnal. De exemplu, în relatarea legată de ziua de 22 iunie 1941, când armata română a atacat URSS, el se mărginește doar a consemna generalități despre acest eveniment¹⁷⁵. Însă, își manifesta îngrijorarea privind soarta băiatului său, simțindu-se în postura tatălui lui în 1914, când izbucnise prima conflagrație mondială, iar el urma să plece pe front. Privit ca un întreg, jurnalul oferă, însă, mai multe detalii asupra vieții din oraș, după 23 august 1944. Totodată, Ciumbrudean cuprinde informații extinse privind modalitatea în care s-a coagulat PCR, după această dată, relevând luptele pentru putere, marcate inclusiv de oportunism în cadrul acestui partid. Se pune întrebarea, de ce anume volumul al doilea al jurnalului nu a fost publicat, la fel ca primul. Una dintre explicațiile situației ar putea fi inclusiv activitatea aproape nulă a lui Ciumbrudean în legătură cu mișcarea ilegalistă din acea perioadă. În timpul războiului, cele mai relevante momente, legate de activitatea sa, în tangență oarecum cu această direcție, au fost cele din 1941, respectiv, 1943 (12 februarie). În primul caz, cu ocazia unei plecări la Turda¹⁷⁶, iar în cel de-al doilea, când a fost agresat de către doi legionari, atât în locuința sa, cât și în Sediul Poliției din Alba Iulia¹⁷⁷. Oricum, Ciumbrudean mărturisea

---

¹⁶⁹ *Ibidem*, vol. I, f. 146.

¹⁷⁰ Jurnalul cuprinde 339 file dactilografiate în 1952.

¹⁷¹ Ciumbrudean 1952, p. 55-58.

¹⁷² *Ibidem*, p. 71-72.

¹⁷³ *Ibidem*, p. 183.

¹⁷⁴ *Ibidem*, p. 299.

¹⁷⁵ *Ibidem*, p. 103.

¹⁷⁶ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiul din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. II, f. 75.

¹⁷⁷ Ciumbrudean 1952, f. 202.

că, imediat după 23 august 1944, a arborat la locuința personală steagul roșu pentru câteva săptămâni, iar pe data de 3 septembrie 1944 a dezgropat primul teanc pe cărți comuniste, pe care le îngropase pe un deal în apropierea orașului¹⁷⁸.

Rămâne, totuși, enigma de ce anume Ciumbrudean nu a fost arestat și trimis în lagărul de la Târgu Jiu, la fel cum s-a întâmplat cu alți comuniști sau simpatizanți ai acestora, inclusiv din Alba Iulia (Anton Banciu, Alexandru Osian și Alexandru Schesinger). Probabil situația sa, precum și aflulxul refugiaților din Ardealul de Nord în Alba Iulia ar putea reprezenta cauza. De altfel, chestiunea a făcut obiectul unor completări biografice ale lui Ciumbrudean într-un memoriu trimis în 1962. El afirmă că se infiltrase printre refugiați din două motive: 1. Era cunoscut în Alba Iulia ca militant comunist, iar localnicii îl evitau; 2. S-a infiltrat printre refugiați, doar pentru a putea propovădui ideile comuniste printre aceștia¹⁷⁹.

Ciumbrudean s-a zbatut mult pentru a i se recunoaște activitatea în ilegalitate, căutând mereu și mereu să aducă dovezi noi și concludente care să susțină acest fapt. În joc nu era neapărat dorința de a accede la noi funcții, deja fiind înaintat în vârstă, ci, mai degrabă, un interes material și de prestigiu în comunitate. Astfel, în 1955 a fost luat în evidența Asociației Foștilor Deținuți Antifasciști, primind o pensie de merit de 440 lei (mărită în 1957 la 800 lei)¹⁸⁰. În 1959 însă, în urma unei decizii a Biroului Comitetului de Partid Hunedoara, pensia i-a fost retrasă, întrucât nu îndeplinea criteriile stabilite de hotărârea Biroului Politic al CC al PMR¹⁸¹. Se adresează imediat forurilor în domeniu, pentru corectarea situației¹⁸². Cererea lui în acest sens a fost respinsă, explicându-i-se motivul în 1959, prin verdictele diverselor comisii de verificare¹⁸³. Astfel, se preciza că fusese nesincer, întrucât părăsise Congresul de Constituire a PCR din 1921, fără vreun motiv serios, adică pentru a participa la o acțiune organizată de Partidul Național-Țărănesc. De altfel, un reproș permanent ce i s-a adresat a fost acela al colaborării sale cu dr. Ioan Pop (1880-1953), avocat, liderul țărănist din Alba Iulia, care a fost și primul prefect român al județului¹⁸⁴. De asemenea, era învinuit că a colaborat cu presa țărănistă, fiind ajutat, inclusiv material, de către acest partid (o bănuială, de altfel). O altă acuză a fost aceea că adoptase o atitudine netovărășească față de unii ilegaliști, cum au fost Anton Banciu (Alba Iulia)

---

¹⁷⁸ *Ibidem*, p. 295-296.

¹⁷⁹ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiu din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. II, f. 209.

¹⁸⁰ *Ibidem*, f. 222.

¹⁸¹ *Ibidem*.

¹⁸² *Ibidem*, f. 111-118.

¹⁸³ *Ibidem*, f. 134-136.

¹⁸⁴ *Unirea Ardealului* f.a., p. 38, 40.

sau Ioan Bimbea (Cluj). Toate aceste elemente, dublate de unele trăsături negative ale caracterului său, precum și discuțiile purtate cu membrii și nemembrii de partid, determina Comisia Comitetului Raional de Partid Hunedoara să-i respingă, la 1959, cererea de recunoaștere a stagiului de membru de partid din perioada ilegalității. Reacția lui Ciumbrudean față de această decizie nu a întârziat, materializându-se sub forma unui memoriu adresat prim-secretarului PMR al regiunii Hunedoara¹⁸⁵. În acesta, Ciumbrudean formula acuze la adresa unor vechi tovarăși, cuprinzându-i aici inclusiv pe Anton Banciu și Nicolae Cricoveanu. Aceștia ar fi uneltit împreună împotriva sa.

În 1957, a fost verificat dacă a fost sau nu un agent al Siguranței în perioada interbelică, rezultatul investigației fiind un verdict negativ¹⁸⁶.

Totuși, în urma ședinței din 20 ianuarie 1966, Secretariatul Comitetului Regional de Partid Hunedoara decidea „să i se acorde vechimea în partid cu data de 8 mai 1921”. Motivația acestei decizii era aceea că, în ciuda tuturor erorilor săvârșite, „a participat la Congresul I al PCR, a răspândit presă comunistă, a colectat haine și bani pentru deținuți politici”¹⁸⁷.

Anton Banciu

Până la un punct, biografia lui Anton Banciu¹⁸⁸ a urmat un traseu similar cu cea a lui Dumitru Ciumbrudean. Cu trei ani mai în vârstă (născut la 31 mai 1887, în Alba Iulia) provenea dintr-o familie săracă, având trei frați și surori (toți decedați la data întocmirii autobiografiei sale din 1956). Urmează trei clase primare și trei industriale în orașul natal, după care intra ca ucenic de mecanic la Marițiu Burger, din Alba Iulia. În 1904, pleacă la Viena în căutare de lucru, pentru ca un an mai târziu să ajungă în Budapesta, unde se angaja ca lucrător la o fabrică de mașini. La 1 octombrie 1908, a fost chemat pentru satisfacerea stagiului militar la Linz, în Austria, fiind eliberat la 1 decembrie 1909, în baza unei cereri care demonstra faptul că era unicul întreținător de familie. După o scurtă mobilizare în 1913, este arestat în 1914 și trimis la cazarma „Maria Tereza” din Budapesta, iar de acolo la Regimentul 50 Infanterie din Alba Iulia și după aceea în prima linie a frontului. Rănit fiind, ajunge în spitalul din Linz, în 1917, de unde refuză să mai plece pe front, dezertând. Se ascunde o perioadă în Budapesta, iar odată cu izbucnirea revoltei conduse de Béla Kun se înrolează în Partidul Comunist și în Armata

---

¹⁸⁵ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiu din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. II, f. 111-118.

¹⁸⁶ *Ibidem*, f. 22.

¹⁸⁷ *Ibidem*, vol. I, f. 3.

¹⁸⁸ *Ibidem*, dosar B 37, f. 24-28.

Roșie Maghiară¹⁸⁹. După înăbușirea acesteia, se ascunde o perioadă în Viena, de unde se întoarce la Alba Iulia, fiind imediat arestat¹⁹⁰.

După amnistia comuniștilor (1922), ajunge să lucreze în Valea Prahovei, la Ploiești, Moreni și Băicoi. Se pare că, pentru o anumită perioadă, a revenit în Alba Iulia, pentru că, în 1924, îl găsim condamnat de Tribunalul Militar din Cluj¹⁹¹. Este arestat, din nou, în 14 iulie 1941, fiind dus în lagărul de la Târgoviște și ulterior internat în cel de la Târgu Jiu (27 august 1941). Este eliberat în 1942. Se întoarce la Moreni, unde nu primește autorizație de ședere și este nevoit să se mute în Alba Iulia, unde va avea domiciliul forțat, până la 23 august 1944¹⁹². Între 1945 și 1948 a deținut funcția de director al Casei de Asigurări Sociale din Alba Iulia, fiind apoi mecanic la diverse întreprinderi din oraș, printre care și moara „Nicolae Bălcescu”¹⁹³. La 27 august 1945 a fost exclus din PCR, nefiind invitat la ședința de excludere, Comisia de Verificare din 1950 menținând această decizie¹⁹⁴. Între 5 septembrie 1951 și 5 mai 1952 a fost arestat, pentru mărturie mincinoasă și comportament nedemn, și dus la Canal, la muncă forțată, în scop de reeducare¹⁹⁵. Banciu a cerut revizuirea situației sale în 1956, considerând-o „o nedreptate strigătoare la cer, față de activitatea pe care timp de 50 de ani am dus-o în rândurile muncitorimii – atât în Ungaria, cât și în Regat”¹⁹⁶. Comisia de Control din 9 martie 1957 decidea, totuși, să îi anuleze decizia de excludere din PCR, reîncadrându-l ca membru din 7 noiembrie 1944. Această comisie recomanda ca Organizația de Bază să se ocupe pe viitor de ridicarea nivelului său politic și, de asemenea, Comitetul Regional de Partid să formuleze propunerea pentru acordarea Medaliei *Eliberarea de sub Jugul Fascist*¹⁹⁷. Activitatea sa în cadrul mișcării muncitorești a fost recunoscută mult mai târziu, astfel că în 1978 era decorat cu Ordinul 23 August, la scurt timp după ce împlinise 90 de ani¹⁹⁸. A decedat la 31 octombrie 1981.

Activitatea politică

Conform autobiografiei sale¹⁹⁹, s-a înscris în Sindicatul Metalurgiștilor și a luat parte la diverse greve la Budapesta, în 1908, 1910, 1912 (când

---

¹⁸⁹ *Ibidem*, f. 26.

¹⁹⁰ *Ibidem*.

¹⁹¹ *Ibidem*, f. 27.

¹⁹² *Ibidem*, f. 28.

¹⁹³ *Ibidem*.

¹⁹⁴ *Ibidem*, f. 8.

¹⁹⁵ *Ibidem*, f. 9.

¹⁹⁶ *Ibidem*, f. 22.

¹⁹⁷ *Ibidem*, f. 10.

¹⁹⁸ <https://lege5.ro/en/Gratuit/he3dimry/decretul-nr-7-1978-privind-conferirea-de-ordine-ale-republicii-socialiste-romania/1>, accesat la 18.01.2018.

¹⁹⁹ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagi din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. II, f. 24-28.

mărturisește c-ar fi fost arestat timp de trei luni, pentru atitudine antimilitaristă) și 1914.

În închisoarea de la Văcărești, la un moment dat, cerea, împreună cu alt grup, separarea de restul acuzaților. Întrebat la interogatoriu de ce anume solicitase acest fapt, Anton Banciu declara:

„[...] nu pot să suport ca românii să fie asupriți de către un ungar sau evreu prin aceea că sunt necultivați și întrucât văd în acțiunea lor nu un socialism pur, ci naționalism înfocat. Noi am înțeles că facem acțiune cu caracter economic și nu vedem cum suntem târâți pe calea politice revoluționare”²⁰⁰.

Apucăturile sale naționaliste au fost relevate și în alte mărturii asupra sa de mai târziu. Astfel, Iancu Zaharescu, simpatizant comunist dar și sindicalist, îl cunoscuse în 1922, la Câmpina, reîntâlnindu-l în lagărul de la Târgu Jiu. Îi lăuda purtarea demnă în detenția din lagărul gorjean, dar spunea că „Tov. Banciu Anton avea și părți rele, niciodată nu se împăca cu tov. evrei care erau în lagăr”²⁰¹. De altfel, și în cazul lui Dumitru Ciumbrudean există mărturii cum c-ar fi avut cu unele ocazii un comportament mult prea naționalist, fiind legat de Partidul Național-Țărănesc²⁰².

Conform documentelor aflate în dosarul lui Anton Banciu, atât la interogatoriul de la procesul de la Dealul Spirii, cât și la internarea sa în lagărul de la Târgu Jiu, acesta s-a dezis de mișcarea comunistă. Astfel, în 1921, Anton Banciu promitea că se va retrage pentru totdeauna din orice partid politic, în eventualitatea în care era eliberat (ceea ce s-a și întâmplat)²⁰³. De altminteri, în discuția pe care a purtat-o la Deva, în 17 octombrie 1956, în legătură cu apelul său de a fi reprimat în partid, Anton Banciu recunoștea acest fapt: „Legătură cu partidul din 1922 n-am mai avut”. Însă preciza faptul că ar fi cotizat la Ajutorul Roșu și distribuise presă și manifeste comuniste²⁰⁴.

În 1942, fiind în lagăr, la Târgu Jiu, adresa o scrisoare președintelui Comisiei de Triere, solicitând eliberarea sa. Specifica limpede faptul că

„[...] nu am fost și nici nu sunt comunist și nici instigator sau agitator deoarece nu am făcut parte din nici un fel de organizație cu caracter economic și politic dovadă este că am o vechime de 13 ani la sus numita soc. de unde nu am fost concediat niciodată, având o purtare foarte corectă”²⁰⁵.

De asemenea, specifica faptul că avea o mamă bătrână și o soție bolnavă, lipsite de mijloace de întreținere, spunând că el însuși era un om

---

²⁰⁰ *Ibidem*, f. 48.

²⁰¹ *Ibidem*, f. 39. Vezi și referința lui David Desideriu asupra sa din 1949 (*ibidem*, f. 132v).

²⁰² *Ibidem*, dosar C 104, vol. II, f. 59v. Vezi și vol. I, f. 36.

²⁰³ *Ibidem*, dosar B 37, f. 48.

²⁰⁴ *Ibidem*, f. 14.

²⁰⁵ *Ibidem*, f. 54, Vezi și f. 77.

bătrân de 55 de ani, fiind totodată un bun român care s-a supus întotdeauna legilor țării.

Conform referinței lui Traian Banciu (văr primar cu Anton Banciu), acesta a fost întotdeauna o fire impulsivă, amintindu-se un episod din 1920:

„[...] am fost cu mai mulți prieteni la restaurantul Europa din Alba, după ce am consumat 2-3 kg de vin, Toni sa ridicat de la masa și a loat tabloului Regelui și Reginei după perete, lea trântit iar apoi în văzul tuturor, sa pișat pe ei, spunând că eu beau vin voi să beți pișat de la mine, rezultatul a fost arestat. Bătut și condamnat”²⁰⁶.

De altfel, acest tip de abatere se va regăsi și după 1944 în activitatea lui Anton Banciu. Astfel, interesant este episodul cu banchetul în onoarea Armatei Roșii de la Alba Iulia, din 1944, când Banciu, aflat sub influența alcoolului, ar fi înjurat o serie de invitați locali la acest eveniment în prezența ofițerilor sovietici²⁰⁷. În referatul Comisiei de Verificare se aprecia astfel că „nu reiese să fie avut legături cu Partidul. Și este explicabil: tovarășii care au lucrat în ilegalitate pe linie de Partid nu au căutat să și-l apropie deoarece era guraliv, nedisciplinat și ceea ce voia să facă făcea în mod anarhist”²⁰⁸. De altfel, mărturiile privind viciul consumului de alcool, precum și alte defecte au fost amplu prezentate în diverse referințe asupra sa, după 1945. I se contura astfel un portret în culori negative. Pentru a contracara aceasta, Banciu a adunat 49 de mărturii favorabile²⁰⁹. Astfel, există dovezi conform cărora Banciu niciodată nu a fost împăcat cu propria condiție de după 23 august 1944, afirmând cu diverse ocazii cum că locul lui ar fi trebuit să fie la Kremlin sau în Comitetul Central al PCR, alături de Gheorghe Apostol, deoarece suferiseră împreună în ilegalitate²¹⁰. În mod similar, afirmase că el ar fi trebuit să fie primarul orașului Alba Iulia, după 23 august 1944²¹¹. Toate acestea le justifica prin activitatea sa din perioada ilegalității, atitudine care, combinată cu felul său de a fi, îl făcea de-a dreptul insuportabil pentru colegii săi (unii dintre aceștia mărturiseau că orice ședință a PCR Alba Iulia, după 23 august 1944, prezidată de Anton Banciu, începea cu autobiografia laudativă a acestuia). Oricum, Anton Banciu a devenit destul de târziu membru al PCR, după răsturnarea regimului antonescian, adică la 6 aprilie 1945²¹².

De asemenea, la dosarul de cadre al lui Anton Banciu este informația furnizată de alt ilegalist, Andrei Pătrașcu, cum că în lagărul de la Tîrgu Jiu

---

²⁰⁶ *Ibidem*, f. 64.

²⁰⁷ *Ibidem*, f. 8.

²⁰⁸ *Ibidem*, f. 81.

²⁰⁹ *Ibidem*.

²¹⁰ Este vorba despre referința lui Alexandru Osian asupra lui Anton Banciu (*ibidem*, f. 89).

²¹¹ *Ibidem*, f. 113.

²¹² SJAANR, fond *Comitet Județean PCR Alba*, dosar 1/1945, f. 115.

aceasta ar fi fost trădător²¹³. În 1919, este arestat și condamnat la 2 ani de închisoare pe care îi execută la Târgșor. În 1924 este arestat din nou și condamnat de către Tribunalul Militar din Cluj, la fel și în anii 1927 și 1928²¹⁴.

În 1925, apare o știre în publicația *Facla*, condusă de N. D. Cocea, cum că în Alba Iulia²¹⁵ au fost arestați și bătuți la sediul poliției mai mulți muncitori. Între aceștia (de pildă, Iosif Zaicu, președintele Sindicatului Lemnarilor, Eleck Covacs, președintele Sindicatului Pielarilor – invalid de război, Mihai Roșu, secretarul Sindicatului Tâmplarilor) apărea pomenit și un anume Anton Bonciu, care cu certitudine era Anton Banciu. Acesta, pe când mergea să ia parte la înmormântarea tatălui său, ar fi fost dus la sediul Siguranței și torturat. Comisarul Constantin Otto Botez dezmințea, însă, știrea, în ziarul local *Vestea*, precizând că va cere despăgubiri lui N. D. Cocea pentru aceste minciuni. El preciza astfel faptul că muncitorul Bonciu, pomenit în *Facla*, era de fapt „comunistul Banciu”²¹⁶. Astfel, Botez anunța public că din viitoarele despăgubiri pentru dezinformare plătite de *Facla* urmau să se construiască în Alba Iulia un beci în sediul Siguranței, similar cu cel descris de Banciu (unde acestuia – chipurile – i s-ar fi înfipt ace de gămălie sub unghii). Totodată, arăta faptul că un alt muncitor menționat în *Facla*, pe numele său Gheorghe Gluță, nici măcar nu exista în evidențele Siguranței locale.

Anton Banciu mărturisea, de asemenea, în autobiografie, faptul că în 1933 a luat parte la greva petroliștilor de la Ploiești, iar „după terminarea grevei am fost schimbat de pe postul meu la un post mai greu, ca pedeapsă”²¹⁷.

În anii 1944 și 1945, Banciu a fost redactorul-șef al ziarului *Ardealul luptător*, prima publicație comunistă din Alba Iulia²¹⁸. La bunul mers al acestei publicații a contribuit Stela Moghioroș, ziaristă de profesie. Prezența sa în acest caz nu era o întâmplare, dată fiind implicarea soțului ei, Alexandru Moghioroș, în dezvoltarea rețelei PCR în zonă. În calitatea sa de redactor, Banciu a semnat numeroase articole, unde exprima critici vehemente împotriva unor notabilități ale județului, pe care le acuza de colaborare cu regimul legionar și cu regimul antonescian. Acest fapt îi va aduce câteva procese de presă, cel mai cunoscut fiind cel intentat de Ioan Popa-Zlatna²¹⁹,

---

²¹³ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagi din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar B 37, f. 67v.

²¹⁴ *Ibidem*, f. 42.

²¹⁵ *Facla* 1925b, p. 4.

²¹⁶ Botez 1925, p. 2-3.

²¹⁷ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagi din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar B 37, f. 27.

²¹⁸ A apărut în anii 1944 și 1945. Editarea sa ținea de o strategie generală care a cuprins și alte localități din Transilvania, unde au apărut, de pildă *Ardealul nou*, Târgu Mureș, 1946-1952, *Ardealul roșu*, Sibiu, 1944, *Ardealul socialist*, Sibiu, 1945.

²¹⁹ SJAANR, fond *Parcbetul Tribunalului Alba*, dosar 260/1944, f. 1-2; dosar 446/1944, f. 1-4; dosar 450/1944, f. 1-3. Asupra vieții lui Ioan Popa-Zlatna (1904-1983), vezi Teompa 2004,

printre alții²²⁰. Relevant în cazul acestei publicații este faptul că nu cuprinde referințe la activitățile ale comuniștilor albaiulieni din perioada de dinaintea căderii regimului antonescian, cu toate că multe articole au fost scrise de Anton Banciu²²¹, iar câteva de Dumitru Ciubrudean²²². Ținta predilectă a *Ardealului luptător* a fost ziarul *Detunata*²²³. Pe de altă parte, *Detunata*, condusă de Ioan Popa-Zlatna, a formulat, destul de tardiv, replici la acuzele comuniștilor albaiulieni, în unele cazuri acestea vizându-i atât pe Anton Banciu, cât și pe Dumitru Ciubrudean²²⁴, adică abia spre sfârșitul anului 1944 (ziarul își înceta apariția în luna decembrie a aceluiași an). Oricum, *Detunata* își păstra și linia informativă, după cum o arată descrierea activității sindicatelor în 1944, aflate sub conducerea lui Anton Banciu²²⁵.

Relevant pentru starea de fapt din acea perioadă este un articol de fond publicat în *Detunata*, la sfârșitul anului 1944, când se preciza că și această publicație fusese una „comunistă” în perioada regimului antonescian²²⁶. Faptul se explica prin aceea că niciodată *Detunata* nu scrise la comandă, pentru a face propagandă regimului, nu pomenise deloc în paginile sale numele lui Hitler sau al lui Antonescu și nici nu apăraseră întotdeauna interesele muncitorimii, și mai ales pe cele ale moșilor, demascând abuzurile. În plus, doi dintre redactorii publicației (I. V. Munteanu și dr. Constantin Hagea) au fost reținuți în sediul Siguranței din Alba Iulia, în martie 1944, pentru atitudine antifascistă și antirăzboinică. Astfel, *Detunata* concluziona:

„Astăzi, deși ne aflăm pe aceeași linie de luptă, unii, care nu au nimic comun cu poporul nostru și ieri au stat ca struțul cu capul în nisip, ne împroașcă mereu cu noroiul unei uri nejustificate, acuzându-ne de hitlerism, legionarism, fascism etc. Pentru toată atitudinea lor și pentru toată cazna de a ne insulta, socotim că și zîmbetul este inutil”²²⁷.

De altfel, după preluarea totală a puterii de către comuniști (1947), redactorii *Detunatei* vor fi arestați și condamnați de către noul regim la ani grei de temniță (Constantin Hagea a murit în pușcărie la Râmnicu Sărat, în 2 februarie 1960²²⁸). Un alt episod relevant legat de activitatea lui Banciu, după 23 august 1944, l-a reprezentat atentatul din sala „Capitol” din Alba Iulia, din

---

p. 27-102. Din păcate, în memoriile sale Ioan Popa-Zlatna se oprește la anul 1939 (Popa-Zlatna 2004; Popa-Zlatna 2005).

²²⁰ SJAANR, fond *Parchetul Tribunalului Alba*, dosar 199/1945, f. 1-16.

²²¹ De exemplu, Banciu 1944a, p. 2; Banciu 1945, p. 1.

²²² Ciubrudean 1944, p. 3.

²²³ De pildă, *Cerem* 1944, p. 3; *Răspuns* 1944, p. 1-2.

²²⁴ Popa-Zlatna 1944, p. 3; Copilu-Cheatră 1944, p. 7; Trif 1944, p. 8.

²²⁵ Banciu 1944b, p. 1, 4.

²²⁶ Munteanu 1944, p. 8.

²²⁷ *Ibidem*.

²²⁸ Zarojeanu 2005, p. 53, 78-81, 86.

februarie 1945²²⁹, deși acțiunea depășește cadrele cronologice ale acestui articol. *Ardealul luptător* a căutat să fructifice momentul, adăugând contururi ușor bombastice evenimentului²³⁰. În realitate, nu a fost vorba despre un atentat cu bombă, ci de aruncarea unei petarde de către un student legionar medicinist la o întrunire a BND. Evenimentul s-a soldat cu rănirea ușoară a câtorva persoane și a lui Anton Banciu, dar cel acuzat a fost eliberat (comuniștii albaiulieni considerau acest fapt un abuz).

Relațiile dintre Anton Banciu și Dumitru Ciumbrudean n-au fost dintre cele mai bune, deși se cunoșteau din copilărie. Banciu îl zugrăvește în culori eminentamente negative, în caracterizarea sa din 1949²³¹. Banciu spunea că nu l-a cunoscut niciodată ca un om serios, îndoindu-se întotdeauna de interesele lui Ciumbrudean legate de mișcarea socialistă/comunistă. Îl considera un om corupt de burghezie, care era în stare să facă orice pentru a-și atinge scopul. Banciu relatează un episod din 1942, când, încercând să ia legătura cu Ciumbrudean, în Alba Iulia, a fost refuzat, din cauza fricii unor posibile represalii, la fel și imediat după 23 august 1944. În acest ultim caz, Anton Banciu preciza faptul că a fost alungat de la casa lui Ciumbrudean, de către soția sa, Ghizela, care îl amenințase că dacă nu pleacă urma să arunce apă clocotită pe el. În concluzie, Banciu îl considera pe Ciumbrudean un om al reacțiunii, încheindu-și patetic caracterizarea: „Dragi Tovarăși, Vigilență! Curățiți-vă de elemente periculoase. Trăiască Republica Populară Română!” Pe de altă parte, în timpul șederii sale la Alba Iulia ca refugiat, la un moment dat, Ciumbrudean descrie realitatea în mod total diferit: „Doi frați care în trecut se lăudau că simpatizează cu clasa muncitorească, acum mă ocoleau și mi-au zis să nu ne salutăm pe stradă”²³².

De asemenea, nici Nicolae Cricoveanu²³³ nu se exprimă în termeni pozitivi la adresa lui Ciumbrudean, cu toate că tonul său nu este atât de vehement ca și cel al lui Anton Banciu.

Totodată, o altă acuză formulată la adresa lui Ciumbrudean de către Cricoveanu și Banciu a fost aceea că primise loc de casă în oraș, în 1922, într-o zonă unde doar privilegiații avuseseră acest beneficiu. Astfel, se insinua ideea că acesta era omul reacțiunii²³⁴.

Nici Ciumbrudean în cel de-al doilea volum al jurnalului său nu îi menajează pe comuniștii și simpatizanții albaiulieni de dinainte de 23 august 1944. El îi menționează însă în această direcție, pe larg, în desfășurarea

---

²²⁹ Vezi SJAANR, fond *Parchetul Tribunalului Alba*, dosar 154/1945, f. 1-31.

²³⁰ Vingărzan 1945, p. 1; Cifrea 1945, p. 1.

²³¹ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiu din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. I, f. 46-47.

²³² *Ibidem*, f. 47.

²³³ *Ibidem*, vol. II, f. 51.

²³⁴ *Ibidem*, f. 46.

evenimentelor în Alba Iulia în perioada ulterioară căderii regimului Antonescu. Astfel, de mai multe ori arăta aplecarea înspre consumul exagerat de alcool al lui Anton Banciu și dorința acestuia de a-și mări meritele de ilegalist²³⁵. O asemenea situație constituia, în opinia sa, o pată pe obrazul comuniștilor din epocă. Nici Nicolae Cricoveanu nu era menajat, Ciumbrudean considerându-l ca nefiind un comunist, în adevăratul sens al cuvântului²³⁶. În cazul lui Nicolae Turdeșan, Ciumbrudean specifica că acesta se ocupase cu camăta, neavând încredere în adeziunea lui la ideile comuniste²³⁷.

Nu toți cei cărora li s-au cerut referințe despre Ciumbrudean l-au caracterizat în termeni negativi²³⁸. La fel s-a întâmplat și cu Anton Banciu. De exemplu, un anume Dumitru Antonescu, care îl cunoscuse în 1928, la Rafinăria „Astra” din Ploiești, îl caracteriza în felul următor: „Tovarășul Banciu Anton, mia ispliat ce insemna comunismul și ma îndrumat pe această cale. (...) Pe tovarășul Banciu eu l-am socotit ca un părinte, de la care am luat ezemple”²³⁹.

O altă sursă privind percepția ideilor comuniste în Alba Iulia o constituie presa locală a vremii (mai mult axată pe știri internaționale sau preluate din presa centrală²⁴⁰). N-a exista vreun ziar cu orientare de stânga în oraș, chiar dacă ziarul *Pacea* apărea sub conducerea lui Sabin Solomon (care avusese legături cu ilegalistii, precum am arătat, dar, în realitate, fusese un agent al Siguranței). În alte cazuri, fiind o presă de partid (*Viitorul Albei*, liberal, *Vestea*, țărănist) se observă o perspectivă subiectivă. Ziarul *Alba Iulia* are totuși o poziție mai echilibrată, afirmație care se verifică și prin faptul că Dumitru Ciumbrudean a reușit să publice câteva articole în acest ziar²⁴¹.

Concluzii

Analiza activității comuniștilor din Alba Iulia, înainte de 23 august 1944, naște o întrebare-cheie: în ce măsură cei care, într-adevăr, pot fi integrați unei asemenea categorisiri - conform criteriilor stabilite la începutul acestui articol - au fost sau nu cu adevărat comuniști. Răspunsul la această interogație trebuie

---

²³⁵ Ciumbrudean 1952, p. 297, 304-305.

²³⁶ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiū din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. II, f. 208.

²³⁷ *Ibidem*, vol. I, f. 23.

²³⁸ *Ibidem*, f. 42, 52.

²³⁹ *Ibidem*, dosar B 37, f. 31.

²⁴⁰ Vezi, de pildă, *O organizație* 1923, p. 3; *Studenti* 1924, p. 3.

²⁴¹ ANRANIC, colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiū din ilegalitate care au încetat din viață*, dosar C 104, vol. II, f. 30-31. Este vorba despre două articole publicate de Dumitru Ciumbrudean în ziarul *Alba Iulia* în 1922 și 1923. Primul dintre ele constituie o replică dată protopopului ortodox Florian Rusan, paroh al Bisericii Maieri (Alba Iulia), care, într-o predică, îl numise „om periculos”.

nuanțat și nu este deloc unul tranșant. Citirea cu atenție a biografilor lor relevă aspecte semnificative și surprinzătoare, marcate de idealism și acțiune, pe de o parte, iar, pe de altă parte, oportunism și chiar lașitate. Dumitru Ciumbrudean, Anton Banciu și Nicolae Cricoveanu, adică albaiulienii care au participat la Congresul de Constituire a PCR, la 8 mai 1921, pot fi integrați acestei categorisiri. Astfel, se poate explica și de ce înainte de 1990 aceștia nu au putut fi în atenția cercetărilor vizavi de mișcarea muncitorească/comunistă din județul Alba.

Cât privește simpatizanții albaiulieni ai comunismului, înainte de 23 august 1944, aceștia au fost numeric puțini, ei limitându-se doar la acțiuni fără prea larg ecou. Totuși, organele de Siguranță ale Statului, pe plan local, au fost vigilente, căutând să țină sub control posibila dezvoltare a simpatiei față de mișcarea comunistă, în concordanță cu ceea ce se petrecea pe plan național.

Astfel, se conturează imaginea unor personaje totuși izolate în Alba Iulia vremii. Dar, toată această idee trebuie potențată, ținând cont de profilul orașului din punct de vedere demografic și economic în epocă. În aceste condiții, a considera că PCR nu a avut niciun fel de impact în Alba Iulia înainte de 23 august 1944 sau că aderența la ideile comuniste s-a limitat, pentru localnici, doar la nivel de hobby²⁴², constituie o perspectivă reduționistă asupra unei realități istorice. Dacă comparăm situația orașului Alba Iulia, în această privință, cu alte orașe transilvănene sau învecinate Transilvaniei (Sibiu, Bistrița, Baia Mare, de exemplu) remarcăm, totodată faptul că aderarea la mișcarea comunistă a fost ceva mai intensă în epocă²⁴³, deși orașele menționate aveau o populație mai numeroasă. Cu toate acestea, impactul aderării albaiulienilor la ideile comuniste în epocă a fost fără prea multă semnificație la nivel național.

Abrevieri bibliografice

- Andreescu 1977 - Margareta Andreescu, *Teatrul proletar din România. Contribuții la istoria teatrului revoluționar-agitatoric românesc 1918-1944*, București, 1977.
- Apolzan 1902 - I. Apolzan, *De-ale meseriașilor*, în *Foaia poporului*, X, 42, din 26 octombrie 1902.

---

²⁴² Conceptul de hobby este întrebuințat, în chip nefericit, de către Ioan Bâscă (Bâscă 2015, p. 243). Utilizarea acestui termen a constituit și motivul principal pentru care am început să cercetez tema de față.

²⁴³ Vezi pe larg <http://www.ilegalisti.ro/ro/database2/Toate/Sibiu/Toate/Toate/Toate/Toate/Toate>; <http://www.ilegalisti.ro/ro/database2/Toate/Maramure%C5%9F/Toate/Toate/Toate/Toate/Toate>; <http://www.ilegalisti.ro/ro/database2/Toate/N%C4%83s%C4%83ud/Toate/Toate/Toate/Toate/Toate>, accesate la 14.02.2018.

Comuniști albaiulieni până la 23 august 1944. Cazul unui oraș din provincie

- ANRANIC - Arhivele Naționale ale României. Arhivele Naționale Istorice Centrale.
- Arhire 2000-2001a - Sorin Arhire, *Alegerile parlamentare din anul 1933 în județul Alba*, în *AUASH*, 4-5, 2000-2001, p. 173-180.
- Arhire 2000-2001b - Sorin Arhire, *Alegerile parlamentare din anul 1937 în județul Alba*, în *AUASH*, 4-5, 2000-2001, p. 181-186.
- Arhire 2001 - Sorin Arhire, *Alegerile parlamentare din anul 1931 în județul Alba*, în *Apulum*, XXXVIII/2, 2001, p. 225-232.
- Arhire 2002 - Sorin Arhire, *Alegerile parlamentare din anul 1932 în județul Alba*, în *AUASH*, 6, 2002, p. 213-218.
- Arhire 2018 - Sorin Arhire, *Perioada comunistă*, în Laura Stanciu (coord.), *Alba Iulia. Memoria urbis*, Cluj-Napoca, 2018, p. 366-369.
- Balla, Mihai 1971 - Emil Balla, Iosif Mihai, *Aspecte ale luptelor greviste din Turda și Uioara în anii 1919-1920*, în *ActaMN*, 8, 1971, p. 675-684.
- Banciu 1944a - Anton Banciu, *Teroarea legionară de la Helia*, în *Ardealul luptător*, I, 1, din 10 noiembrie 1944.
- Banciu 1944b - Anton Banciu, *Activitatea sindicală în județul Alba*, în *Detunata*, II, 26, din 29 octombrie 1944.
- Banciu 1945 - Anton Banciu, *Avertisment criminalor fasciști*, în *Ardealul luptător*, II, 1, din 1 ianuarie 1945.
- Băruț 1982 - Aurel Băruț, *Transformări social-politice din perioada octombrie 1944 - mai 1945 petrecute în județul Alba sub conducerea PCR*, în *Apulum*, XX, 1982, p. 321-327.
- Bâscă 2015 - Ioan Bâscă, *Anii comunismului (1945-1989)*, în Vasile Moga, Gabriel-Tiberiu Rustoiu (ed.), *Județul Alba. Istorie, cultură, civilizație*, Alba Iulia, 2015, p. 243-260.
- Bosomitu 2015 - Ștefan Bosomitu, *Miron Constantinescu. O biografie*, București, 2015.
- Botez 1925 - Constantin Otto Botez, *Care este adevărul*, în *Vestea*, IV, 41, din 10 octombrie 1925.
- Burcea 2014 - Mihai Burcea, *Judecarea comuniștilor în timpul războiului. Procesul lui Petre Gheorghe*, în Adrian Cioroianu (ed.), *Comuniștii înainte de comunism. Procese și condamnări ale ilegalistilor din România*, București, 2014, p. 307-388.
- Burcea 2016 - Mihai Burcea, „Apărând orânduirea de stat”. *Siguranța pe urmele lui Gheorghe Crosneff în România interbelică*, București, 2016.
- Cerem 1944 - Cerem ziarului fascist *Detunata*, în *Ardealul luptător*, I, 5, din 5 decembrie 1944.
- Cifrea 1945 - Ion Cifrea, *Influența întunericului*, în *Ardealul luptător*, II, 6, din 4 martie 1945.
- Ciumbrudean 1928 - Dumitru Ciumbrudean, *Burghezul timpului. Satiră socială în XI tablouri*, București, 1928.
- Ciumbrudean 1935a - Dumitru Ciumbrudean, *Factorii sociali – piesă simbolică în 8 tablouri*, Alba Iulia, 1935.
- Ciumbrudean 1935b - Dumitru Ciumbrudean, *Se mișcă munții – tragedie din revoluția lui Horea, Cloșca și Crișan în 10 tablouri*, Cluj, 1935.
- Ciumbrudean 1944 - Dumitru Ciumbrudean, *Către robii întunericului din Almașu Mare*, în *Ardealul luptător*, I, 8, din 25 decembrie 1944.
- Ciumbrudean 1945a - Dumitru Ciumbrudean, *Oameni minciună. Peisaje din viața oamenilor. Groașa de sclavia casnică. Nuvele*, Alba Iulia, 1945.

Marius Rotar

- Ciubrudean 1945b - Dumitru Ciubrudean, *Piese de teatru. Tinerii avocați și judecătoria. Scene din viața socială, într-un act. Vrăjmașul familiei. Dramă într-un act. Să-i ardem la bacalaureat. Haț într-un act. Perceptorul nu știe de glumă. Comedie într-un act. Acuz societatea. Dramă într-un act*, Alba Iulia, 1945.
- Ciubrudean 1946 - Dumitru Ciubrudean, *Celulele din oraș 1946-1947. Oraș 1947. Cadre-plasă*. MNUAI, dosar 4430/1946.
- Ciubrudean 1948-1949 - Dumitru Ciubrudean, *Noțițele despre activitatea în cadrul Consilieratului Cultural al Ministerului Artelor și Informațiilor pentru județul Alba și activitatea în legătură cu Consilieratul; contopirea bisericii gr. cat. cu cea ortodoxă*. MNUAI, dosar 4829/1948-1949.
- Ciubrudean 1952 - Dumitru Ciubrudean, *Pentru ideal și umanitate*, vol. II. MNUAI, dosar 4828/1952.
- Ciubrudean 1969 - Dumitru Ciubrudean, *1914-1918. Jurnal de front al caporalului Dumitru Ciubrudean*, prefață, selectarea și adnotările de S. Tula, București, 1969.
- Ciubrudean f.a. - Dumitru Ciubrudean, *Teatru modern. Iubire cu haț fără necaț; Comedie într-un act. Glande înaintate: Comedie într-un act. De ce să nu avem și noi arestații noștri: Comedie. Modă și inteligență: Comedie într-un act. Morala minciună: Dramă într-un act. După culisele piesei „Lăutarul din Cremona”: Comedie. Sub legea sabotajului: Comedie într-un act*, Alba Iulia, f.a.
- Congresul 1983 - *Congresul General al Partidului Socialist din România. Făurirea Partidului Comunist (al XVI-lea Congres al mișcării muncitorești din România)*, în *AI, XXIX*, 1983, 2, p. 48-50.
- Copilu-Cheatră 1944 - V. Copilu-Cheatră, *Mortul care ... acuză*, în *Detunata*, III, 31, din 25 decembrie 1944.
- Crăcană 2013 - Iuliu Crăcană, *Dreptate și justiție în România comunistă (III). Un conflict între două instituții represive - Securitatea și Procuratura. Anii 50 - epurările avocaților*, în *Caietele CNSAȘ*, VI, 1-2 (11-12), 2013, p. 185-203.
- Cricoveanu 1969 - Nicolae Cricoveanu (Sibiu), în Ion Popescu-Puțuri (coord.), *În sprijinul Republicii Ungare a Sfaturilor (Solidaritatea oamenilor muncii din România cu Republica Ungară a Sfaturilor). Documente și amintiri*, București, 1969, p. 248-252.
- Curticăpeanu 1963 - V. Curticăpeanu, *Documente noi despre Arton Pescariu, luptător revoluționar și om de cultură (1890-1920)*, în *Studii*, XVI, 1963, p. 357-372.
- Dărămuș 2009 - Gheorghe Dărămuș, *Ion Berciu și Muzeul din Sebeș*, în *Terra Sebus*, I, 2009, p. 389-399.
- Dârjă 2007 - Ileana Dârjă, *Din istoria Bibliotecii Naționale a României Filiala „Batthyaneum” din Alba Iulia. Etapele II-IV (1826-1961)*, în *Apulum*, XLIV, 2007, p. 497-514.
- Deciziuni 1947 - *Deciziuni*, în *Monitorul oficial*, CXV, 153, din 8 iulie 1947, p. 5707-5720.
- Deciziuni 1948 - *Deciziuni*, în *Monitorul oficial*, CXVI, 25, din 2 februarie 1948, p. 815-816.
- Decrete 1945 - *Decrete. Ministerul Afacerilor Interne*, în *Monitorul oficial*, CXIII, 134, din 16 iunie 1945.

Comuniști albaiulieni până la 23 august 1944. Cazul unui oraș din provincie

- Dezvoltarea* 1983 - *Dezvoltarea Partidului clasei muncitoare din România în perioada 1918-1921 (IX)*, în *AI*, XXIX, 1983, 2, p. 107-126.
- Diac 2014 - Cristina Diac, *Comuniști din România în Arhiva Cominternului: Boris Ștefanov*, în *AT*, 22, 2014, 1-2, p. 125-149.
- Facla* 1925a - „*Facla*” muncitorilor, în *Facla*, VII, 14, din 13 mai 1925.
- Facla* 1925b - „*Facla*” muncitorilor, în *Facla*, VII, 134, din 2 octombrie 1925.
- Giurgiu 2007 - Dorin Giurgiu, *Alegerile parlamentare din 19 noiembrie 1946 în județul Alba*, în *Apulum*, XLIV, 2007, p. 587-604.
- Humureanu 1921 - C. Humureanu, *Marele Congres Economic al Ardealului dela Alba Iulia*, în *Voinea*, I, 1921, din 18 mai 1921.
- I. R. 1898 - I. R., *Producție și petrecere în Alba Iulia*, în *Foaia poporului*, VI, 10, din 13 martie 1898.
- Între pușinii* 1945 - *Între pușinii care nu s-au bucurat*, în *Ardealul luptător*, II, 14, din 7 mai 1945.
- Loc deschis* 1897 - *Loc deschis. Mulțumită publică*, în *Foaia poporului*, V, 42, din 24 octombrie 1897.
- Maior 2016 - Liviu Maior, *Le mythe triomphe de l'histoire François-Joseph un siècle après sa mort*, în *TR*, XXV, 2016, 4, p. 3-10.
- Mara 1986 - Valeria Mara, *Contribuția comuniștilor din județul Alba la lupta pentru instaurarea regimului revoluționar-democratic și înfăptuirea reformei agrare*, în *Apulum*, XXIII, 1986, p. 365-372.
- Marele congres* 1921 - *Marele congres economic al Ardealului*, în *Patria*, II, 105, din 19 mai 1921.
- Ministerul* 1945 - *Ministerul Economiei Naționale*, în *Monitorul oficial*, CXIII, 29, din 5 februarie 1945.
- Ministerul* 1946 - *Ministerul Sănătății*, în *Monitorul oficial*, CXIV, 224, din 27 septembrie 1946.
- Ministerul* 1948a - *Ministerul Justiției*, în *Monitorul oficial*, CVXI, 53, din 4 martie 1948.
- Ministerul* 1948b - *Ministerul Artelor și Informațiilor*, în *Monitorul oficial*, CVXI, 152, din 5 iulie 1948, p. 5633-5637.
- Mircea, Cutean 2013 - Gabriela Mircea, Smaranda Cutean, *Din biografia pictorului Sava Albescu (1885-1957), cu specială referire la două documente din 1949*, în *Sargetia*, IV, 2013, p. 495-523.
- MNUAI - Muzeul Național al Unirii Alba Iulia.
- Munteanu 1944 - I. V. Munteanu, *Și noi am fost comuniști*, în *Detunata*, II, 31, din 25 decembrie 1944.
- Neagoe-Pleșa 2014 - Elis Neagoe-Pleșa, *Gheorghe Gheorghiu-Dej și „procesul ceferiștilor” (1933-1934)*, în Adrian Cioroianu (ed.), *Comuniștii înainte de comunism. Procese și condamnări ale ilegalistilor din România*, București, 2014, p. 77-124.
- Negustor 2010 - Gheorghe Negustor, *The Body of the Dead Soldier: Hypostasis of the Cadaver during World War I*, în *RJMH*, 1, 2010, p. 77-91.
- Negustor 2013 - Gheorghe Negustor, *Oamenii și moartea în timpul Marelui Război. Sentimente, atitudini și manifestări față de război*, teză de doctorat (rezumat), Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, 2013.
- O organizație* 1923 - *O organizație comunistă. Informațiuni*, în *Vestea*, II, 20, din 19 mai 1923.
- Pleșa 1981 - Ioan Pleșa, *Participarea muncitorimii din județul Alba la greva generală din anul 1920*, în *Apulum*, XIX, 1981, p. 359-365.

Marius Rotar

- Popa-Zlatna 1944 - Ioan Popa-Zlatna, *Mașina Prefecturii la dispoziția lui Klein*, în *Detunata*, II, 30, din 17 decembrie 1944.
- Popa-Zlatna 2004 - Ioan Popa-Zlatna, *Amintiri din Țara Corvinilor*, ediție de Mircea Popa-Zlatna, Alba Iulia, 2004.
- Popa-Zlatna 2005 - Ioan Popa-Zlatna, *Amintiri din Țara Martirilor*, ediție de Mircea Popa-Zlatna, Alba Iulia, 2005.
- Procesul 1922 - *Procesul comuniștilor*, în *Adevărul*, XXXIV, 11630, din 6 martie 1922.
- Răspuns 1944 - *Răspuns fasciștilor de la „Detunata”*. *Jos masca!*, în *Ardealul luptător*, I, 6, din 12 decembrie 1944.
- Recensământul 1938 - *Recensământul General al Populației României din 29 Decembrie 1930*, publicat de dr. Sabin Manuilă, directorul Recensământului General al Populației, vol. I, *Sex, stare civilă, grupe de vârstă. Gospodărie, infirmități, populație flotantă*, București, 1938.
- Roșu 2014 - Victor Tudor Roșu, *Cinematograful ca instrument ideologic: filmele, sfârșitul anilor '40 și Alba Iulia*, în *Apulum*, LI, 2014, p. 383-400.
- Roșu 2015 - Victor Tudor Roșu, *Perioada interbelică*, în Vasile Moga, Gabriel-Tiberiu Rustoiu (ed.), *Județul Alba. Istorie, cultură, civilizație*, Alba Iulia, 2015, p. 206-235.
- Stănescu 2016 - Dorin Stănescu, *Poveștile nespuse ale frontului românesc (1916-1918)*, în *SMIC*, XV, 2016, 1, p. 93-103.
- Studenti 1924 - *Studenti comuniști. Informațiuni*, în *Vestea*, III, 51, din 23 decembrie 1924.
- Șerban, Pleșa 1975 - Ioan I. Șerban, Ioan Pleșa, *Mișcări revoluționare ale maselor din județul Alba în noiembrie 1918*, în *Apulum*, XIII, 1975, p. 495-517.
- Unirea 1985 - *Unirea*, XVIII, 4313, din 16 aprilie 1985.
- Unirea Ardealului E.a. - *Unirea Ardealului evocată de Iuliu Maniu. Conferință ținută la Radio București în 24 Ianuarie 1934*, Cluj, f.a.
- SJAANR - Serviciul Județean Alba al Arhivelor Naționale ale României.
- Teompa 2004 - Marin Vasile Teompa, *Ioan Popa-Zlatna - Studiu*, în Ioan Popa-Zlatna, *Amintiri din Țara Corvinilor*, ediție de Mircea Popa-Zlatna, Alba Iulia, 2004.
- Trandafir 1975 - Marian Trandafir (coord.), *Alba Iulia 2000*, Alba Iulia, 1975.
- Trif 1944 - Pascu Trif, *Să se facă lumină! Scrisoare sindicatului Muncitoresc din Almașu-Mare*, în *Detunata*, III, 31, din 25 decembrie 1944.
- Țepelea 1995 - Gabriel Țepelea, *Lupta refugiaților din Ardealul de Nord împotriva Dictatului de la Viena*, în *ActaMN*, 32/II, 1995, p. 41-48.
- Vingărzan 1945 - Virgil Vingărzan, *Rânjetul bestiei*, în *Ardealul luptător*, II, 6, din 4 martie 1945.
- Vingărzan 1956 - Virgil Vingărzan, *Biblioteca „Batthyaneum” din Alba-Iulia*, în *CB*, 1956, 7, p. 17-20.
- Vlaicu 1923 - Vasile Vlaicu, *Evidența comersanților, industriașilor, meseriașilor și a altor meseriași români*, în *RE*, XXV, 1923, 52, din 23 decembrie 1923.
- Zarojanu 2005 - Tudor Călin Zarojanu, *Viața lui Corneliu Coposu*, București, 2005.

LISTA ABREVIERILOR DE PERIODICE

AB	- Analele Buzăului. Muzeul Județean Buzău.
Academe	- Academe. The American Association of University Professors. Washington.
ACNLU	- Acta Conventus Neo-Latini Upsaliensis. Proceedings of the Fourteenth International Congress of Neo-Latin Studies (Uppsala 2009). Leiden.
ActaHASH	- Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest.
ActaMN	- Acta Musei Napocensis. Muzeul de Istorie a Transilvaniei. Cluj-Napoca.
AÉ	- Archaeologiai Értesítő a Magyar régészeti, művészeti-történeti és éremtani társulat tudományos folyóirata. Budapest.
AI	- Anale de Istorie. Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă CC al PCR. București.
AIAC	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca.
AIIAI/AIIX	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” Iași).
AIIN	- Anuarul Institutului de Istorie Națională. Cluj, Sibiu.
Alba-Iulia	- Alba-Iulia. Alba Iulia.
AM	- Arheologia Moldovei. Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași.
AnB	- Analele Banatului (serie nouă). Muzeul Național al Banatului. Timișoara.
Antik Tanulmányok	- Antik Tanulmányok. Akadémiai Kiadó. Budapest.
AO	- Arhivele Olteniei (serie nouă). Institutul de Cercetări Socio-Umane. Craiova.
Apulum	- Apulum. Acta Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii Alba Iulia.
ArhSom	- Arhiva Someșană. Revistă istorică-culturală. Năsăud.
ArhMed	- Arheologia Medievală. Reșița, Cluj-Napoca.
Astra Salvensis	- Astra Salvensis. Cercul Salva al ASTRA. Salva.
AT	- Arhivele totalitarismului. Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului. Academia Română. București.
AUASH	- Annales Universitatis Apulensis. Series Historica. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
AUMCS	- Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska. Uniwersytet Marii Curie-Sklodowskiej. Lublin.

Lista abrevierilor de periodice

AUS	- Acta Universitatis Szegediensis De Attila József Nominatae. Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. A József Attila Tudományegyetem-Bölcsészettudományi Kar. Szeged.
AVSL	- Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde. Sibiu.
Banatica	- Banatica. Muzeul de Istorie al Județului Caraș-Severin. Reșița.
BAR	- British Archaeological Reports (International Series). Oxford.
BC	- Biblioteca și cercetarea. Cluj-Napoca.
BCȘS	- Buletinul Cercurilor Științifice Studentești. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
BHAB	- Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica. Muzeul Banatului Timișoara.
Boabe de grâu	- Boabe de grâu. Revistă de cultură. București.
Brukenthal	- Brukenthal. Acta Musei. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.
București	- București. Materiale de istorie și muzeografie. Muzeul Municipiului București.
Bylye Gody	- Bylye Gody. International Network Center for Fundamental and Applied Research. Washington.
Caietele CNSAS	- Caietele CNSAS. Consiliul Național pentru Studiul Arhivelor Securității. București.
CB	- Călăuza bibliotecarului. Biblioteca Centrală de Stat București.
CBAstra	- Conferințele Bibliotecii Astra. Biblioteca Județeană Astra. Sibiu.
Cărți românești	- Cărți românești.
CCA	- Cronica cercetărilor arheologice. cIMeC. București.
CEHF	- Cahiers d'Études Hongroises et Finlandaises. Université Sorbonne Nouvelle Paris 3.
CollMed	- Collegium Mediense. Comunicări științifice. Colegiul Tehnic „Mediense” Mediaș.
Colloquia	- Colloquia. Journal of Central European History. Institutul de Studii Central-Europene al Facultății de Istorie și Filosofie a Universității „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.
ComȘtMediaș	- Comunicări Științifice. Mediaș (este continuată de CollMed).
Contimporanul	- Contimporanul. Revistă de avangardă, cu program constructivist. București.
Corviniana	- Corviniana. Acta Musei Corvinensis. Muzeul Castelului Corvineștilor.
Cumidava	- Cumidava. Muzeul Județean de Istorie Brașov.

Țitatel	- Țitatel. Matica slovenská. Martin.
Discobolul	- Discobolul. Revistă de cultură. Uniunea Scriitorilor din România. Alba Iulia.
Drobeta	- Drobeta. Seria Etnografie. Muzeul Regiunii Porților de Fier. Drobeta-Turnu Severin.
Drobeta. Artă Plastică	- Drobeta. Seria Artă Plastică. Muzeul Regiunii Porților de Fier. Drobeta-Turnu Severin.
eClassica	- eClassica. Centro des Estudos Clássicos. Lisabona.
EF	- Einband-Forschung, Informationsblatt des Arbeitskreises für die Erfassung, Erschliessung und Erhaltung Historischer Bucheinbände (AEB). Berlin.
EJCE	- European Journal of Contemporary Education. Academic Publishing House Researcher. Bratislava.
EJST	- European Journal of Science and Theology. Gheorghe Asachi Technical University of Jassy.
EO	- Etnograficheskoye obozreniye. Institut etnologii i antropologii RAN. Moskva.
EphNap	- Ephemeris Napocensis. Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca.
EPK	- Egyetemes Philologiai Közlöny. Akadémiai Kiadó. Budapest.
ER	- Exportgut Reformation. Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Geschichte Mainz. Vandenhoeck & Ruprecht. Göttingen.
ESTuar	- ESTuar. Online. București.
Familia	- Familia (seria I: 1865-1906). Oradea.
FI	- File de Istorie. Muzeul de Istorie Bistrița (continuată de RB).
FM	- Europäische Zeitschrift für Mineralogie, Kristallographie, Petrologie, Geochemie und Lagerstättenkunde. Deutschen Mineralogischen Gesellschaft. Stuttgart.
Folklore	- Folklore. Centre de Documentation et le Musée Audois des Arts et Traditions populaires. Carcassonne. Montpellier.
Gazeta ilustrată	- Gazeta ilustrată. Literară. Politică. Economică. Socială. Cluj.
GeoJournal	- GeoJournal. Spatially Integrated Social Sciences and Humanities. Springer Science and Business Media (Netherlands).
GT	- Geographia Technica. Geographia Technica Association. Cluj University Press. Cluj-Napoca.
HE	- Historia Ecclesiastica. Prešovská univerzita. Prešov.
HHCT	- History and Historians in the Context of the Time. Academic Publishing House Researcher. Bratislava.

Lista abrevierilor de periodice

- HHR** - Hungarian Historical Review. Institute of History, Research Centre for the Humanities. Hungarian Academy of Sciences. Budapest.
- Hierasus** - Hierasus. Muzeul Județean Botoșani.
- Historica Carpatica** - Historica Carpatica. Zborník Východoslovenského múzea v Košiciach. Košice.
- HL** - Humanistica Lovaniensia. Journal of Neo-Latin Studies. Seminarium Philologiae Humanisticae. Leuven.
- HQ** - The Hungarian Quarterly. The Hungarian Quarterly Society. Budapest.
- HS** - Historické štúdie. Historický ústav slovenskej akadémie vied. Bratislava.
- Hyphen** - Hyphen. A Journal of Melitensia and the Humanities. The New Lyceum (Arts), Msida, Malta.
- IJCS** - International Journal of Conservation Science. Alexandru Ioan Cuza University of Jassy.
- IJHCS** - International Journal of Humanities and Cultural Studies. University of Gafsa.
- INT** - Istoriya nauki i tekhniki. Izdatel'stvo „Reaktiv”. Ufa.
- IV** - Istoricheskii vestnik. Moskva.
- IS** - Izvestiya Samarskogo tsentra Rossiiskoi akademii nauk. Samara.
- IYZGU** - Izvestiya Yugo-Zapadnogo gosudarstvennogo universiteta. Yugo-Zapadnyi gosudarstvennyi universitet. Kursk.
- Izvestiya ANKSSR** - Izvestiya Akademii Nauk Kazakhskoy Sovetskoy Sotsialisticheskoy Respubliki. Seriya obshchestvennykh nauk. Alma-Ata.
- Îndrumător bisericesc** - Îndrumător bisericesc misionar și patriotic. Episcopia Aradului. Arad.
- Îndrumător pastoral** - Îndrumător pastoral. Episcopia Ortodoxă Română de Alba Iulia.
- JBS** - The Journal of Baroque Studies. International Institute for Baroque Studies at the University of Malta.
- JIA** - Journal of International Affairs. School of International and Public Affairs at Columbia University. New York.
- JSRI** - Journal for the Study of Religions & Ideologies. The Academic Society for the Research of Religions and Ideologies. Cluj-Napoca.
- Kniha** - Kniha. Matica slovenská. Martin.
- Knižničný zborník** - Knižničný zborník. Matica slovenská. Martin.
- LAR** - Literatură și artă română. Idei, simțire, formă. București.

Limba română	- Limba română. Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan - Al. Rosetti”. București.
Luceafărul	- Luceafărul. Revistă literară (1902-1945). Budapesta.
MA	- Mitropolia Ardealului. Revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului, Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, Episcopiei Alba Iuliei și Episcopiei Oradiei. Sibiu (1956-1991).
Magyar Nyelvőr	- Magyar Nyelvőr. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézet. Budapest.
Magyarország	- Magyarország. Budapest.
MCA	- Materiale și cercetări arheologice. București.
ME	- Memoria Ethnologica. Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Maramureș. Baia Mare.
MH	- Melita Historica. Malta Historical Society.
MK	- Magyar Könyvszemle. Magyar Tudományos Akadémia Budapest. Irodalomtudományi Intézet Országos Széchényi Könyvtár Budapest.
MLN	- Modern Language Notes. The Johns Hopkins University Press. Baltimore.
MN	- Muzeul Național. Muzeul Național de Istorie a României. București.
MP	- Magyar Pedagógia. A Magyar Pedagógiai Társaság. Budapest.
Muzeum	- Muzeum. Muzejní a vlastivedná práce. National Museum. Prague.
NLWJ	- The National Library of Wales Journal. The National Library of Wales. Aberystwyth.
Noema	- Noema. Comitetul Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii. București.
NNI	- Novaya i noveishaya istoriya. Rossiiskaya akademiya nauk. Moskva.
NP	- Novoe proshloe. Yuzhnyi federal'nyi universitet. Rostov-na-Donu.
NS	- Nasledie i sovremennost'. Rossiyskiy nauchno-issledovatel'skiy institut kul'turnogo i prirodnogo naslediya im. D. S. Likhacheva. Moskva.
NVBU	- Nauchnye vedomosti Belgorodskogo universiteta. Seriya Istoriya. Politologiya. Ekonomika. Informatika. Belgorodskiy natsional'nyy issledovatel'skiy universitet. Belgorod.
OK	- Orvostörténeti Közleményel (Communicationes de historia artis medicinae). Budapest Semmelweis Orvostörténeti Muzeum Es Könyvtar And Magyar Orvostörténelmi Társasag. Budapest.

Lista abrevierilor de periodice

Orizont	- Orizont. Timișoara.
ORP	- Odrodzenie i reformacja w Polsce. Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk. Warszawa.
PA	- Patrimonium Apulense. Direcția Județeană pentru Cultură Alba. Alba Iulia.
PB	- Patrimonium Banaticum. Direcția Județeană pentru Cultură Timiș. Timișoara.
Pediatria	- Pediatria de Atención Primaria. Publicación Oficial de la Asociación Española de Pediatría de Atención Primaria.
PH	- Prace Historyczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Uniwersytet Jagielloński w Krakowie.
Poarta Inimii	- Poarta inimii. Alba Iulia.
Programm Mühlbach	- Programm Mühlbach. Programm des evangelischen Untergymnasium in Mühlbach und der damit verbundenen Lehranstalten. Sebeș.
PS	- Protestáns Szemle. Magyar Protestáns Irodalmi Társaság. Budapest.
RA	- Russkii arkhiv. Academic Publishing House Researcher. Bratislava.
RAPPS	- Revista de Administrație Publică și Politici Sociale. Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad.
RB	- Revista Bistriței. Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud. Bistrița.
RE	- Revista economică. Lucian Blaga University of Sibiu.
REF	- Revista de Etnografie și Folclor. Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”. Academia Română. București.
Revista Arheologică	- Revista Arheologică. Centrul de Arheologie al Institutului Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei. Chișinău.
RFR	- Revista Fundațiilor Regale. Revistă lunară de literatură, artă și cultură generală. București.
RH	- Roczniki Humanistyczne. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Lublin.
RHSEE/RESEE	- Revue historique du sud-est européen. Academia Română. București, Paris (din 1963 Revue des études sud-est européennes).
RI	- Revista de Istorie (din 1990 Revista istorică). Academia Română. București.
RJMH	- The Romanian Journal of Modern History. Alexandru Ioan Cuza University of Jassy.
RM	- Revista Muzeelor. București.
RMM	- Revista Muzeelor și Monumentelor. București.

RMV	- Revue de médecine vétérinaire. Ecole Nationale Vétérinaire de Toulouse.
România literară	- România literară. Săptămânal de literatură și artă. București.
Rossiiskaya istoriya	- Rossiiskaya istoriya. Akademicheskii nauchno-izdatel'skiy, proizvodstvenno-poligraficheskiy i knigorasprostranitel'skiy tsentr Nauka. Moskva.
RRH	- Revue Roumaine d'Histoire. Academia Română. București.
RT	- Revista Teologică (între anii 1956 și 1991 a apărut sub denumirea de Mitropolia Ardealului). Mitropolia Ardealului. Sibiu.
SA	- Sovetskaya arkheologiya. Akademiya Nauk SSSR. Moskva.
SAI	- Studii și articole de istorie. Societatea de Științe Istorice și Filologice a RPR. București.
Samus Sargetia	- Samus. Muzeul Municipal Dej. - Sargetia. Acta Musei Devensis. Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva.
SCA	- Studii și Cercetări de Antropologie. Institutul de Antropologie „Francisc I. Rainer”. Academia Română. București.
SCIA	- Studii și Cercetări de Istoria Artei. Seria Artă Plastică. București.
SCIV(A)	- Studii și cercetări de istoria veche (din 1974, Studii și cercetări de istorie veche și arheologie). București.
Slavyanskii al'manakh	- Slavyanskii al'manakh. Institut slavyanovedeniya Rossiiskoi akademii nauk. Moskva.
SMIC	- Studii și materiale de istorie contemporană. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române. București.
SMIM	- Studii și materiale de istorie modernă. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române. București.
Sovremennik SPST	- Sovremennik. Sankt Petersburg. - Sovremennye problem servisa i turizma. Russian State University of Tourism and Service. Moscow.
SS	- The Social Sciences. Western Social Association. Dubai.
Studia Studii	- Studia. Transilvania Express. Brașov. - Studii. Revistă de istorie (din 1974 Revista de istorie și din 1990 Revista istorică). Academia Română. București.
SUP	- Studi Umanistici Piceni. Istituto Internazionale di Studi Piceni. Sassoferato.
Századok	- Századok. A Magyar Történelmi Társulat. Budapest.

Lista abrevierilor de periodice

- Terra Sebus** - Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș.
- TIIAE** - Trudy Instituta Istorii, Arkheologii i Etnografii. Akademii Nauk Kazakhskoy Sovetskoy Sotsialisticheskoy Respubliki. Alma-Ata.
- TNK** - Trudy NII kul'tury. Ministerstvo kul'tury RSFSR. Moskva.
- TR** - Transylvanian Review. Centrul de Studii Transilvane al Academiei Române. Cluj-Napoca.
- Transilvania** - Transilvania. Centrul Cultural Interetnic Transilvania. Sibiu.
- TS** - Theologiai Szemle. A Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa. Budapest.
- TT** - Testimonia Theologica. Evanjelická bohoslovecká fakulta Komenského univerzity v Bratislave.
- Unirea** - Unirea. Alba Iulia.
- UR** - Ungarische Revue. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest.
- VAH** - Varia Archaeologica Hungarica. Budapest.
- Valori bibliofile** - Valori bibliofile din patrimoniul cultural național. Cercetare, valorificare. Consiliul Culturii și Educației Socialiste. Muzeul Județean Vâlcea. Râmnicu Vâlcea.
- VChGU** - Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta. Chelyabinskii gosudarstvennyi universitet. Chelyabinsk.
- VE** - Vestnik Evropy. Sankt Petersburg.
- Verbum** - Verbum. Revista catolică. București.
- Vestnik Tverskogo** - Vestnik Tverskogo Gosudarstvennogo universiteta. Seriya Istoriya. Tver.
- Vestnik VEGU** - Vestnik VEGU. Vostochnaya ekonomiko-yuridicheskaya gumanitarnaya akademiya. Akademiya VEGU. Ufa.
- VI** - Voprosy istorii. Institut russkoy istorii Rossiyskoy akademii nauk. Moskva.
- Viața românească** - Viața Românească. Revistă literară și științifică. Iași.
- VMKK** - A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei. Veszprém.
- Vox libri** - Vox libri. Biblioteca Județeană „Ovid Densusianu” Deva.
- VS** - Voennyi Sbornik. Academic Publishing House Researcher. Bratislava.
- VV** - Vestnik vospitaniya. Moskva.
- Zalai Múzeum** - Zalai Múzeum. Zala. Múzeumok Igazgatósága. Zalaegerszeg.

- ZfE** - Zeitschrift für Ethnologie. Deutsche Gesellschaft für Völkerkunde und Berliner Gesellschaft für Anthropologie Ethnologie und Urgeschichte. Berlin.
- ZfhWK** - Zeitschrift für historische Waffen- und Kostümkunde. Dresdner Verein für Waffenkunde. Berlin.
- ZfTZ** - Zeitschrift für Tierzüchtung und Züchtungsbiologie: Organ der Reichsarbeitsgemeinschaft Tierzucht im Forschungsdienst (continuă: Zeitschrift für Züchtung. Reihe B, Tierzüchtung und Züchtungsbiologie). Berlin, Hamburg.